

Vensters op de wereld

**De studie van de zogenoemde
'Kleine Letteren' in Nederland**

Rapport van de Adviescommissie Kleine Letteren

*Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
Amsterdam, februari 2002*

© 2002. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, via internet of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)

Adres: Kloveniersburgwal 29, 1011 JV Amsterdam

Postadres: Postbus 19121, 1000 GC Amsterdam

Telefoon: 020-5510700


Fax: 020-6204941

E-mail: knaw@bureau.knaw.nl

www-adres: <http://www.knaw.nl>

Voor het bestellen van publicaties: 020-5510780

ISBN 90-6984-345-5

Het papier van deze uitgave voldoet aan  ISO-norm 9706 (1994) voor permanent houdbaar papier

Woord vooraf

Op 27 september 2000 heeft de Commissie Geesteswetenschappen (CGW) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen een commissie benoemd met als taak advies uit te brengen inzake de problematiek van de studie der zogenoemde Kleine Letteren in Nederland. Deze adviescommissie werd als volgt samengesteld:

- Prof. dr. W.P. Gerritsen (voormalig vice-president KNAW, Scaliger-hoogleraar UL), voorzitter
- Prof. dr. J.R.T.M. Peters (lid CVB KUN, voorzitter CGW)
- Drs. J. Smits (voormalig ambtelijk secretaris Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen NWO)
- Prof. dr. M. van Crevel (hoogleraar Chinese letterkunde UL)
- Prof. dr. M. Stol (lid KNAW, hoogleraar Assyriologie VUA, lid CGW)
- Prof. dr. W.G. Weststeijn (hoogleraar Slavische letterkunde UVA, lid CGW).

De Adviescommissie Kleine Letteren werd gevraagd zich te bezinnen op de volgende vragen:

- Nemen de Kleine Letteren ten opzichte van de grote letteren een aparte positie in?
- Wat is de betekenis van de Kleine Letteren en wat rechtvaardigt onderwijs en onderzoek van deze vakgebieden in Nederland?
- Verdienen de Kleine Letteren afzonderlijke bescherming en, zo ja, hoe zou deze kunnen worden vormgegeven?
- Welk toetsingskader, toegesneden op de Kleine Letteren, zou moeten worden ontworpen?

De Adviescommissie werd in de loop van haar werkzaamheden achtereenvolgens bijgestaan door drs. G.W. Muller, mevrouw dr. M.P.L.M. Bernards en dr. K. Hilberdink.

De Adviescommissie heeft bij de uitvoering van haar taak van vele instellingen en personen informatie, suggesties en andere vormen van medewerking ontvangen, waarvoor zij hier haar oprechte dank betuigt. De goede verstandhouding met het Discipline-overleg Letteren en Geschiedenis (DLG) van de VSNU verdient in dit kader aparte vermelding.

De Adviescommissie Kleine Letteren heeft haar bevindingen, uitmondend in een tiental aanbevelingen, neergelegd in het hier volgende rapport.

Adviescommissie Kleine Letteren,
februari 2002

Inhoud

Woord vooraf 5

Overzicht van de aanbevelingen 9

i. Inleiding 11

ii. De Kleine Letteren als bedreigd cultuurbezit 14

1. Het begrip Kleine Letteren 14

2. De situatie anno 2001 15

3. Mogelijke oorzaken van de terugloop 18

4. Gevolgen van de terugloop 19

5. De Kleine Letteren: vensters op de wereld 20

6. De Kleine Letteren in het naburige buitenland 22

7. De toekomst van Kleine Letteren in Nederland 23

8. Vier categorieën Kleine Letteren 25

9. Categorie A 25

10. Categorie B 26

11. Categorie C 27

12. Categorie D 28

iii. Besluit 30

Bijlagen 31

i. De Kleine Letteren in het naburige buitenland 33

1. Vlaanderen 33

2. Noordrijn-Westfalen 35

3. Verenigd Koninkrijk 40

4. Besluit 42

ii. Kleine Letteren: een overzicht van de studenteninstroom van 1995 en 2000, geordend per CROHO-studierichting 43

Literatuur 47

Overzicht van aanbevelingen

Aanbeveling 1

Gezien zijn verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van hoger onderwijs en cultuur in Nederland dient de minister van oc&w initiatieven te ontplooiën die kunnen leiden tot een verbetering van het imago van de Letterenstudies.

Aanbeveling 2

De bedragen die vanwege het ministerie van oc&w sinds 1992 jaarlijks aan de budgetten der instellingen zijn toegevoegd ter consolidatie en versterking van de Aziëstudies en de studies van de kleine Europese talen dienen hiervoor ook in de toekomst, opgehoogd met de jaarlijkse inflatiecorrectie, te worden aangewend.

Aanbeveling 3

De Colleges van Bestuur van de Nederlandse universiteiten dienen ten aanzien van de Kleine Letteren in nauw overleg een consoliderend en kwaliteitsbevorderend beleid te voeren.

Aanbeveling 4

De Kleine Letteren dienen, mits aan strikte voorwaarden is voldaan, in aanmerking te komen voor een vorm van aparte financiering, waarbij niet de instroom van studenten en het aantal afgelegde examens de voornaamste parameters vormen, maar wetenschappelijke productiviteit en kwaliteit van onderwijs en onderzoek.

Aanbeveling 5

Samenwerking en competitie tussen Kleine-Letterenopleidingen dienen waar mogelijk krachtig te worden bevorderd. Hier ligt een taak voor facultaire en interfacultaire onderzoeksinstituten en onderzoekscholen.

Aanbeveling 6

De Colleges van Bestuur die verantwoordelijkheid dragen voor unica, dienen te overwegen of de invoering van de BaMa-structuur aanleiding geeft tot organisatorische herschikkingen van opleidingen en voorzieningen waardoor kwaliteit of doelmatigheid bevorderd kunnen worden.

Aanbeveling 7

Wanneer een College van Bestuur overweegt een voor Nederland unieke voorziening voor onderwijs en onderzoek op het gebied van de Letteren op te heffen, dient de minister van oc&w de voorgenomen beslissing te toetsen aan het oordeel van een onafhankelijk, gezaghebbend orgaan.

Aanbeveling 8

Bij letterenopleidingen die aan twee, respectievelijk drie universiteiten worden aangeboden, dient te worden gestreefd naar de realisering van een gezamenlijk

Ma-programma, waardoor landelijk een zo breed mogelijk spectrum aan specialistische expertise op het betrokken studieterrein wordt gewaarborgd.

Aanbeveling 9

Bij beslissingen over reductie van personele middelen die ten behoeve van een opleiding beschikbaar worden gesteld, dient steeds te worden overwogen of de betrokken opleiding ondanks deze voorgenomen reductie in staat geacht kan worden een in wetenschappelijk en didactisch opzicht adequaat niveau te handhaven.

Aanbeveling 10

Het beleid ter consolidatie en versterking van de Kleine Letteren dient zich ook uit te strekken tot keuzevakken en voorzieningen, voor zover deze een voor Nederland uniek en onontbeerlijk onderdeel van het aanbod aan onderwijs- en onderzoeksmogelijkheden vormen.

Met de publicatie van *Baby Krishna, Rapport van de Adviescommissie Kleine Letteren* werd tien jaar geleden de noodklok geluid over de staat van de Kleine Letteren in Nederland. De term Kleine Letteren had in dit rapport betrekking op opleidingen in talen en culturen met een hoge drempel, die zich door een geringe toeloop van studenten slechts met moeite in stand kunnen houden. Het rapport, dat zich voor een belangrijk deel op de situatie van de oriëntalistiek in Nederland richtte, deed de beleidmakers beseffen dat – in een tijd van groeiende maatschappelijke en culturele betekenis van Azië voor Europa, en dus ook voor Nederland – de studie van talen en culturen van Azië gevaar liep. Het rapport *Baby Krishna* gaf de stoot tot het sluiten van een convenant tussen universiteiten, NWO, de KNAW en de minister van OC&W. De minister participeerde in het Convenant met een bedrag van Mf 10, dat jaarlijks aan de universitaire budgetten werd toegevoegd met de uitdrukkelijke bedoeling hiermee de Kleine Letteren tegen afbraak te beschermen. NWO zegde toe de consolidatie van de Kleine Letteren te steunen door de instelling van een (interuniversitair) stimuleringsprogramma. De KNAW kreeg de taak de uitvoering van het Convenant door middel van periodieke beoordelingen te bewaken.

In 1995 evalueerde een door de KNAW ingestelde commissie onder voorzitterschap van Prof. dr. E. Zürcher de uitvoeringspraktijk van het convenant – de kwaliteit van onderwijs en onderzoek zou vijf jaar later worden geëvalueerd. Deze voor het jaar 2000 geplande evaluatie vond echter niet meer plaats aangezien de KNAW van het ministerie te horen had gekregen dat de oormerking van de extra gelden ten behoeve van de Kleine Letteren inmiddels was vervallen. De KNAW trok hieruit de conclusie dat een retrospectieve evaluatie van het gegeven onderwijs en het verrichte onderzoek niet langer zinvol en opportuun was.

Nieuwe noodsignalen uit de Letterenfaculteiten deden de Commissie Geesteswetenschappen van de KNAW echter besluiten de taal- en cultuurstudies, en met name de Kleine Letteren, alsnog tot het onderwerp van een rapport te maken en ter voorbereiding hiervan een adviescommissie in het leven te roepen. Deze Adviescommissie Kleine Letteren zou zich echter niet moeten buigen over een evaluatie-achteraf van de realisering van het in 1992 gesloten Convenant, maar zou haar advies moeten richten op de toekomst: hoe moet het nu verder met de Letteren, en met name met de Kleine Letteren? Het rapport van de Adviescommissie verschijnt ongeveer gelijktijdig met de totstandkoming van een nieuw convenant, genaamd *Convenant 2000+*, waarin de universiteiten zich verplichten door een gemeenschappelijke inspanning de letterenstudies in Nederland overeind te houden. In dit *Convenant 2000+* participeert ook de minister weer, maar nu naar eigen opvatting slechts als gesprekspartner.

De Adviescommissie constateert dat de positie van de Kleine Letteren inderdaad aanleiding geeft tot grote zorg – groter wellicht nog dan tien jaar geleden. Zij ziet dat de globale afnemende trend in de studentenbelangstelling voor de taal- en cultuurstudies zich in de afgelopen jaren heeft doorgezet (al kan gelukkig ook worden gewezen op incidentele gevallen van stabilisering of opleving). Terugloop heeft bij de vigerende financieringswijze directe gevol-

gen voor de mate waarin deze opleidingen in stand kunnen worden gehouden. Terzelfdertijd ziet de Adviescommissie dat het domein van de niet-rendabele letterenopleidingen zich aanzienlijk heeft uitgebreid: verscheidene opleidingen die zich in 1991 nog konden verheugen op voldoende belangstelling van studentenzijde zijn inmiddels de grens van problematische financierbaarheid genaderd of hebben die overschreden.

Bij haar inventarisatie van deze problematiek ontkwam de Adviescommissie er niet aan te concluderen, evenals overigens in het rapport *Baby Krishna* was gedaan, dat de Bermuda-driehoek *instroom-rendement-voorzieningen* waarin de Letterenfaculteiten dwangmatig plegen te verzeilen, in feite een kunstmatige constructie is. De gevaren voor het voortbestaan van delen van de Letterenfaculteiten zijn immers in eerste instantie gevolg van het feit dat de component onderzoek bij de bekostiging van Letterenfaculteiten relatief gering is (vergeleken met veel bèta-onderzoek is Letterenonderzoek nu eenmaal goedkoop). De Colleges van Bestuur volgen, overigens vrijwillig, in hoofdlijnen het model van de ministeriële bekostigingswijze. Als de instellingen de wil hebben, disciplines met geringe studentenbelangstelling de ruimte te bieden om internationaal op niveau te blijven in onderwijs en onderzoek, is er niets dat hun verbiedt dit daadwerkelijk mogelijk te maken.

Wanneer de component onderzoek in vergelijking met onderwijs, gebaseerd op instroom en rendement, een ander gewicht zou krijgen in de financiering van de faculteit der Letteren, zou de toekomst van de Letterenfaculteiten er heel anders uitzien.

Ten aanzien van de zojuist genoemde Bermuda-driehoek kan het volgende opgemerkt worden. De daling van de belangstelling van studenten voor taal- en cultuurstudies en het vaak teleurstellend lage rendement – instroom en uitstroom van studenten zijn de twee componenten van het financieringsmodel – zijn in belangrijke mate het gevolg van een weinig aantrekkelijk maatschappelijk imago van letterenstudies in Nederland. Hieraan zijn verschillende factoren debet. Eén hiervan is het negatieve beeld van het leraarschap, in het verleden de maatschappelijke bestemming van een aanzienlijk deel van de afgestudeerden in de letteren. Dat een voltooide letterenopleiding (met welk specialisme ook) een brede inzetbaarheid in allerlei maatschappelijke functies waarborgt, is te weinig bekend. Een derde factor ligt in de sterke groei van wat in de wandeling wordt aangeduid als ‘de nieuwe opleidingen’, zoals ‘communicatie- en informatiewetenschappen’, ‘culturele studies’, ‘Europese studies en Internationale betrekkingen’, ‘algemene letteren’, ‘regiostudies’, ten koste van disciplinaire opleidingen.

Als de belangstelling van studentenzijde voor een bepaalde opleiding sterk terugloopt, blijft dit gewoonlijk op den duur niet zonder gevolgen voor de omvang van de wetenschappelijke staf. Bij dit ‘sluipende’ reductieproces is het gevaar niet denkbeeldig dat het personeelsbestand tenslotte zo ver inkrimpt dat het niet langer mogelijk is de opleiding de vereiste breedte en diepgang te geven. Als het in zulke gevallen gaat om een studie die door meer dan één universiteit wordt aangeboden, zou concentratie in de zin van een landelijke reductie van het aantal opleidingen voor de hand liggen. Vaak zijn er echter redenen van universitair of facultair beleid die zich hiertegen verzetten.

De Adviescommissie heeft zich bij de formulering van haar adviezen steeds laten leiden door overwegingen van wetenschappelijke kwaliteit. Naar haar overtuiging dienen de belangen van de Nederlandse wetenschap te prevaleren boven die van de afzonderlijke universiteiten.

1. *Het begrip 'Kleine Letteren'*

Meer dan eens is opgemerkt dat 'Kleine Letteren' een problematisch begrip is. Het heeft iets paradoxaals, een wetenschap als de sinologie, die zich bezighoudt met de taal en cultuur van ruim een miljard mensen, onder dezelfde diminutieve noemer te brengen als bijvoorbeeld de studie van het Iers, het Roemeens of het Quecha.

In 1991 constateerden de samenstellers van het rapport *Baby Krishna* dat de term 'Kleine Letteren' tot stand is gekomen als een rekentechnisch begrip, maar zij lieten daar onmiddellijk de opmerking op volgen dat een uitsluitend op studentenaantallen gebaseerde benadering van de bekostigingsproblematiek van de bedoelde letterenstudies uit den boze is. Ook het 'huidige zowel als het toekomstige nationale of Europese belang', zo meenden de auteurs, dient bij de besluitvorming te worden betrokken. Dit had hen ertoe gebracht zich te richten op twee 'onderling onafhankelijke hoofdgebieden': (A) de Europese kleine letteren (waartoe zij ook de historisch-vergelijkende en de descriptieve taalwetenschap rekenden) en (B) de Azië-studies, onder welke term ook de afrikanistiek, de creolistiek en de studie van indianentalen werden begrepen.

Mede op grond van de aanbevelingen in het rapport *Baby Krishna* werd in 1992 het *Convenant ter consolidatie van de kleine letteren* gesloten. In deze overeenkomst tussen de minister van Onderwijs en Wetenschappen en de betrokken Colleges van Bestuur, waarbij ook afspraken met NWO en de KNAW werden vastgelegd, wordt uitgelegd wat onder 'kleine letteren' wordt verstaan. Allereerst wordt gewezen op een omschrijving die onder meer in het 'HOOP 1990' was gehanteerd: 'kleine letteren zijn de studies van talen en bijbehorende letterkundes die niet onder de germanistiek en de romanistiek vallen.' Deze definitie was, zo wordt vermeld, gebaseerd op drie criteria: (1) 'structureel kleine studentenaantallen', (2) 'buiten de universiteiten is de kennis (van de kleine talen) beperkt', en (3) een 'grote cognitieve afstand tot de grote talen'. Toen enkele universiteiten tegen de voorgestelde definitie bezwaar aantekenden – de beperking zou hun profileringsbeleid, gericht op Europese studies, in de weg staan – werd besloten dat de in het vooruitzicht gestelde financiële steun ook mocht worden aangewend voor de kleine Romaanse en Germaanse talen, inclusief het Fries.

Het 'Convenant 1992' verdeelt de Kleine Letteren in vier groepen:

- (1) Azië: talen en culturen van Oost-, Zuid-Oost- en Zuid-Azië;
- (2) Midden-Oosten: talen en culturen van het antieke en Islamitische Midden-Oosten;
- (3) de Europese Kleine Letteren: de slavistiek, de scandinavistiek, de finoe-gristiek en de keltistiek;
- (4) de overige Kleine Letteren, te weten: 'het voornamelijk taalkundige onderzoek van de rest van de wereld: het overige Eurazië (inclusief de [toenmalige] Sovjet-Unie), Afrika, Amerika en Oceanië.'

In het 'Rapport-Vonhoff' (ofwel 'Kaneelrapport') uit 1995 komt de term 'Kleine Letteren' slechts één keer voor. Dit rapport onderscheidt twee soorten opleidingen: enerzijds de *T-opleidingen*, 'die aansluiten bij de permanente

onderstroom van de wetenschapsbeoefening in de geesteswetenschappen', anderzijds de *S-opleidingen*, 'die aansluiten bij de behoefte om hetzij te komen tot een bredere algemene oriëntering dan wel op een meer vakgerichte oriëntering op universitair niveau'. Expliciet wordt vastgesteld dat de 'Westeuropese taal- en letterkundes, en de taal- en letterkundes van de overige talen' tot de T-opleidingen behoren. Op p. 31 worden de kleine letteren globaal omschreven als 'een twintigtal hoogdrempelige talenstudies met in normale omstandigheden weinig studenten, zoals Sanskriet.'

De Commissie-Zürcher, die in 1995 in opdracht van de KNAW de uitvoering van het Convenant evalueerde, plaatste een kritische kanttekening bij het ontbreken in het Convenant van een precieze afbakening van het terrein van de Kleine Letteren. De onderscheiding van 'vijf groepen van kleine letteren' (te weten: 'Azië, het Midden-Oosten, de Europese kleine letteren en de 'overige kleine letteren', [alsmede] de kleine germanistiek en romanistiek') wordt gekwalificeerd als een 'vage omschrijving', die 'vraagt om meningsverschillen'.

Thans, ruim vijf jaar na de evaluatie door de Commissie-Zürcher, is de afbakening van het terrein van de Kleine Letteren een nog lastiger opgave dan indertijd. Dit is mede een gevolg van het verder afnemen van de instroom van studenten in een aantal studierichtingen die traditioneel tot de 'grote' of 'middelgrote' plachten te behoren. Ook in het recent verschenen *Convenant 2000+* wordt gewezen op deze terugloop, met de opmerking dat dientengevolge voor een aantal opleidingen 'de status van kleine letteren inmiddels passender is'. Zo wordt een opleiding als Duitse taal en cultuur door zes letterenfaculteiten aangeboden, maar elk van deze zes opleidingen heeft te kampen met een geringe studentenbelangstelling. Ook sommige opleidingen op het gebied van de Romaanse talen en culturen (bijvoorbeeld Portugees) naderen de grens van problematische bekostiging of moeten inmiddels op numerieke gronden tot de Kleine Letteren worden gerekend.

Na gegevens te hebben verzameld over de instroom bij de letterenstudies in de afgelopen jaren (zie hierachter, Bijlage II, p. 43) en na zich te hebben georiënteerd omtrent de opvattingen terzake in het naburige buitenland (zie hierachter, Bijlage I, p. 33) heeft de Adviescommissie de voorkeur gegeven aan een niet-inhoudelijke omschrijving van het begrip Kleine Letteren. Haar definitie luidt als volgt: Kleine Letteren is een verzamelbegrip waarmee een heterogene verzameling studies van talen en culturen wordt aangeduid die bij het vigerende bekostigingsmodel wegens geringe studentenaantallen niet kostendekkend financierbaar zijn. Kortweg: Kleine Letteren zijn Armlastige Letteren. In paragraaf 3 (hierachter, p. 18) zal worden uiteengezet op welke wijze de Adviescommissie deze definitie heeft operationaliseerd.

2

De situatie anno 2001

In het voorafgaande is reeds enkele malen gewezen op de terugloop van het aantal studenten bij de talenstudies. De volgende cijfers voor de jaren 1995 en 2000 geven een indruk van de aard en de omvang van deze ontwikkeling, voor zover deze betrekking heeft op opleidingen die in dit advies tot de Kleine Letteren worden gerekend.

De opleiding Talen en Culturen van China (UL) kende in 1995 een instroom van 41 eerstejaars; in 2000 begonnen 32 studenten met deze studie – een daling met 21,73 %. Bij de opleiding Japanologie, eveneens in Leiden, is de instroom vrijwel constant gebleven: 35 in 1995, 34 in 2000. In dezelfde periode zag de opleiding Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië (UL), waaronder het Indonesisch ressorteert, haar studentenaantallen sterk teruglopen: meldden zich in 1995 nog 25 studenten aan, in 2000 waren dat er slechts 12.

De belangstelling voor de Leidse opleiding Talen en Culturen van Zuid- en Centraal-Azië (Sanskrit, Hindi, Tamil, Tibetaans) aan de UL bleef ongeveer gelijk: 5 instromers in 1995, 6 in 2000. Hetzelfde geldt voor de opleiding Talen en Culturen van Afrika (Swahili), eveneens UL: 6 in 1995, 7 in 2000. Daartegenover vertoonde de instroom bij de Egyptische taal en cultuur (UL) een opvallende stijging: van 2 in 1995 tot 12 in 2000.

Enkele andere opleidingen die eveneens slechts door één universiteit worden aangeboden, vertonen een overeenkomstig beeld: kleine tot zeer kleine aantallen studenten, die in de periode 1995/2000 percentsgewijs meer of minder sterk teruglopen, hoewel de daling in absolute zin in alle gevallen slechts enkele individuen betreft.

Zorgwekkender acht de Adviescommissie de daling van de instroom bij opleidingen die door meer dan één universiteit worden aangeboden.

Voor de opleiding Italiaanse Taal en Cultuur schreven zich in 1995 landelijk 74 studenten in, in 2000 was dit aantal gedaald tot 48 – uitgesplitst naar de drie afzonderlijke universiteiten: UL van 25 naar 13, UU van 15 naar 12, UVA van 34 naar 23. [Maar zie hierna, p. 17 en p. 18].

In dezelfde periode liep de belangstelling voor de Slavische Talen en Culturen terug van 81 naar 45. Voor de RUG betekende dit een teruggang van 24 naar 13, voor de UL van 25 naar 15, en voor de UVA (de enige Nederlandse universiteit die behalve Russisch ook Pools, Tsjechisch en Servisch/Kroatisch aanbiedt) van 32 naar 17.

De opleidingen Scandinavische Talen en Culturen hadden in 1995 een landelijke instroom van 48 studenten, in 2000 was dit aantal afgenomen tot 29 (uitgesplitst: RUG van 31 naar 14, UVA van 17 naar 13).

Zes Nederlandse universiteiten bieden een opleiding Duits aan. In 1995 meldden zich landelijk 142 eerstejaars aan, in 2000 waren dit er slechts 59 (KUN van 36 naar 15, RUG van 37 naar 17, UL van 26 naar 5, UU van 17 naar 9, UVA van 21 naar 9, VU van 6 naar 4).

Aan vijf Nederlandse universiteiten kan men Arabisch studeren. Deze studie is aan de KUN en de RUG onderbracht bij de opleiding Talen en Culturen van het Nabije en Midden Oosten, aan de UL en de UU bij de opleiding Arabische, Perzische en Turkse Talen en Culturen, aan de UVA bij de Opleiding Semitische Talen en Culturen. In 1995 kozen landelijk 65 eerstejaars voor de studie Arabisch, in 2000 44. Turks (UL en UU) had in 1995 een landelijke instroom van 9, in 2000 was dit afgenomen tot 5. Voor Perzisch (UL) meldden zich in 1995 geen, in 2000 2 studenten. Voor de studie van het Hebreeuws (RUG, UL, UVA, VU) zijn de landelijke cijfers: in 1995 landelijk 16, in 2000 12. Slechts enkele studenten wierpen zich in deze periode op de studie van het Ugaritisch of de Assyriologie.

Verheugend daarentegen is de toename van de belangstelling voor studies in de klassieke letteren. De vijf Opleidingen Griekse en Latijnse Taal en Cultuur hadden in 1995 landelijk een instroom van 79 studenten, in 2000 was dit aantal gestegen tot 87!

Overziet men het gehele terrein van de in dit advies bedoelde Kleine Letteren, dan lijkt een onderscheiding op geografische basis van twee groepen opleidingen voor de hand te liggen.

Eenzijds zijn daar de studies betreffende buiten-Europese talen en culturen. In meerderheid zijn dit opleidingen die slechts door één universiteit worden aangeboden (met als uitzonderingen Arabisch, Hebreeuws en Turks). Het gaat hier evident om hoogdrempelige studies die structureel te maken hebben met geringe aantallen studenten. De neerwaartse tendens bij de instroom heeft zich vooral bij de grotere onder deze kleine opleidingen (Chinees, Indonesisch, Arabisch) doen gevoelen, overigens zonder dat er van iets als 'leegloop' sprake is. Voor zover de Adviescommissie heeft kunnen constateren, doet zich voorshands nergens de situatie voor dat onderwijs en onderzoek bij gebrek aan studenten en 'Nachwuchs' geen normale voortgang zouden kunnen vinden.

Een andere situatie treft men aan bij de opleidingen in Europese talen en culturen, althans voor zover deze tot de Kleine Letteren moeten worden gerekend. Hierbij heeft men in de meeste gevallen te maken met bi-, tri- of multilocatie, met als uitzonderingen Fins, Hongaars (beide RUG), Portugees (UU), Keltisch (UU), Roemeens (UVA), de kleinere Slavische talen (UVA), en naar zich laat voorzien in de toekomst ook Nieuwgrieks (UVA) en Fries (RUG). Bij de meeste door meer dan één universiteit aangeboden opleidingen heeft zich in het recente verleden over de hele linie een sterke terugloop van de instroom voorgedaan. Niet zelden had dit als collateraal gevolg dat de personeelsformatie van de betrokken opleidingen geleidelijk werd ingekrompen, wat meestal gepaard ging met een verdunning van het onderwijsaanbod. Terwijl de landelijke instroom (nog) voldoende is om, indien verdeeld over een twee- of ten hoogste een drietal universiteiten, opleidingen van de vereiste breedte en diepte te kunnen aanbieden, moet worden gevreesd dat bij een spreiding over drie of meer universiteiten het wetenschappelijk en didactisch niveau van de opleiding in gevaar komt.

Toen de tekst van dit advies al grotendeels was vastgesteld, kreeg de Adviescommissie de beschikking over cijfers betreffende de instroom per oktober 2001. Deze cijfers geven, weliswaar onder het nodige voorbehoud, een indicatie omtrent tendenties bij de instroom. In dezelfde volgorde als in de voorafgaande alinea's worden hieronder de studierichtingen uit het domein van de Kleine Letteren opgesomd, telkens gevolgd door het aantal eerstejaars per 2000 en het cijfer van de instroom per oktober 2001.

T & C van China (UL)	32/36
T & C van Japan (UL)	34/40
T & C van Korea (UL)	3/6
T & C van Zuidoost-Azië en Oceanië (UL)	12/10
T & C van Zuid- en Centraal-Azië (UL)	6/5

T & C van Afrika (UL)	7/9
Egyptische T & C (UL)	12/12
Finoegrise T & C (RUG)	6/8
Portugees (UU)	4/3
Keltisch (UU)	2/2
Roemeens (UVA)	0/3
T & C van Indiaans Amerika	0/5
Friese T en Letterkunde (RUG, UVA)	1/1
Nieuwgriekse T & C (RUG, UVA)	7/7
Italiaanse T & C (UL, UU, UVA)	48/72 (!)
Slavische T & C (RUG, UL, UVA)	45/36
Scandinavische T & C (RUG, UVA)	27/27
Duitse T & C (UL, RUG, UU, UVA, VU, KUN)	59/57
Arabische, Perzische en Turkse T & C (UL, UU)	34/40
Semitische T & C (UL, UVA, VU)	17/15
T & C v.h. Nabije en Midden-Oosten (KUN, RUG)	15/11
Griekse en Latijnse T & C	87/78

Bij bestudering van deze cijfers valt op dat de hierboven gesignaleerde dalende tendenties zich bij een aantal opleidingen heeft voortgezet, soms zelfs in versterkte mate. Hiertegenover staan opleidingen als Chinees, Japans en Koreaans, en ook enkele andere, waar het aantal eerstejaars een duidelijke groei vertoont. Zeer opvallend is de stijging bij de Opleidingen Italiaans. Fluctuaties als deze sterken de Adviescommissie in de overtuiging dat het onjuist is aan de factor 'instroom' zo veel gewicht toe te kennen als in het vigerende bekostigingsmodel gebeurt.

3 *Mogelijke oorzaken van de terugloop*

Uiteraard heeft de Adviescommissie zich afgevraagd waaraan de sterke daling van de instroom bij een aantal opleidingen moet worden geweten. Het verschijnsel beperkt zich niet tot het in dit advies omliggende domein van de Kleine Letteren, maar doet zich, eveneens met aanzienlijke fluctuaties, op het gehele, veel uitgestrektere terrein van de letterenstudies voor, zij het niet over de gehele linie in dezelfde mate. Ook andere faculteiten, bijvoorbeeld die van de Wis- en Natuurkunde, kennen het probleem. In het naburige buitenland heeft men, zoals hierna nog zal blijken, te doen met vergelijkbare tendenties. Vraagt men universitaire docenten, werkzaam bij letterenopleidingen, naar hun visie op de oorzaken van de terugloop in de belangstelling voor letterenstudies, dan krijgt men uiteenlopende antwoorden. Sommigen wijzen op het vwo, dat met zijn huidige vakkenpakketten en leerdoelen naar hun mening als een wel heel weinig inspirerend voortraject voor serieuze talenstudies moet worden beschouwd. Anderen zien in de devaluatie van het maatschappelijke aanzien van het leraarsberoep een van de oorzaken van het teruglopen van de interesse voor talenstudies. Volgens velen is er sprake van een mentaliteitsverandering: anno 2001 kiezen studenten eerder voor een studie die uitzicht biedt op een goedbetaalde baan dan voor het onzekere perspectief van een talenstudie. De universitaire studie van een vreemde taal en van de bijbehorende cultuur of

culturen vergt nu eenmaal een aanzienlijke zelfdiscipline en een diepte-investering in belesenheid en inleving inzake afwijkende cultuurvormen. Voor een dergelijke studie kiest men primair uit interesse, omdat men zich aange-trokken voelt door de taal en de cultuur van het betrokken gebied. Op de vraag ‘wat men er later mee worden kan’ valt in de meeste gevallen, en zeker bij de aanvang van de studie, geen concreet en bevredigend antwoord te geven.

De Adviescommissie is geneigd aan te nemen dat de genoemde factoren inderdaad een rol spelen, maar meent dat hiermee zeker geen afdoende verklaring is gegeven. Hoe komt het, om slechts één voorbeeld te noemen, dat de studie in de Duitse Taal en Cultuur zo weinig studenten trekt? Slechts een diepgaand onderzoek – waartoe de Adviescommissie zich niet in staat acht – kan over deze en dergelijke kwesties betrouwbare informatie opleveren.

Wat de Adviescommissie echter zonder uitvoerig sociologisch onderzoek wèl meent te kunnen poneren, is dat het imago van de letterenstudies in de Nederlandse samenleving veel te wensen overlaat. Aan afgestudeerden in een taal, en des te meer als het gaat om een ‘buitenissige’ taal, kleeft maar al te vaak het stigma van een wereldvreemde geleerdheid. Evenwel: iemand die een universitaire studie in een taal – in welke taal dan ook – met succes heeft volbracht, mag geacht worden te beschikken over een geschoold analytisch en probleem-oplossend vermogen, over inzicht in communicatie door middel van taal en in de relatie tussen taal en cultuur, en daarnaast over een geoefende praktische taalbeheersing, zowel mondeling als schriftelijk. Maatschappelijk gezien is zo iemand veel breder inzetbaar dan alleen binnen de nauwe perken van haar of zijn specialisme. De Adviescommissie is van mening dat buiten de universiteit te weinig bekend is omtrent de kwaliteiten waarover afgestudeerden van de universitaire talenopleidingen (inclusief die in de Kleine Letteren) beschikken. Een verbetering van het imago van de Letterenstudies is naar haar mening zowel een universitair als een maatschappelijk belang.

Aanbeveling 1

Gezien zijn verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van hoger onderwijs en cultuur in Nederland dient de minister van OC&W initiatieven te ontplooiën die kunnen leiden tot een verbetering van het imago van de letterenstudies.

4

Gevolgen van de terugloop

Aan het einde van paragraaf 1 hierboven (p. 15) zijn Kleine Letteren omschreven als studies van talen en culturen die wegens geringe studentenaantallen niet kostendekkend financierbaar zijn. De bekostiging van universitaire opleidingen vindt plaats op een wijze die – sterk vereenvoudigd – als volgt kan worden beschreven. De minister van oc&w stelt de instelling ten behoeve van onderwijs en onderzoek jaarlijks een bedrag ter beschikking, waarvan de omvang voor wat het onderwijs betreft wordt bepaald op grond van het zogenaamde Prestatie-bekostigingsmodel (PBM). De voornaamste in het onderwijs-gedeelte van dit model gehanteerde parameters zijn de instroom van studenten en de afgelegde examens. De Colleges van Bestuur hebben in beginsel weliswaar de vrijheid het bedrag naar eigen inzicht over de faculteiten te verdelen,

maar volgen in de praktijk gewoonlijk in grote lijnen het ministeriële financieringsmodel. Het gevolg hiervan is, dat een faculteit die naast grote, ‘renderende’ opleidingen ook een aantal kleine, niet-kostendekkend financierbare opleidingen herbergt, zich voor de noodzaak gesteld ziet, de kosten voor het instandhouden van de armlastige kleine opleidingen te verhalen op de grote. Dat dit tot interne spanningen leidt, ligt voor de hand. Begrijpelijk is ook dat de neiging bestond, en bestaat, op de kleine opleidingen zoveel mogelijk te bezuinigen, en in bepaalde gevallen zelfs aan opheffing te denken. Zo is de studie van Anatolische talen (Hittitisch) aan de UVA niet meer mogelijk en eindigt de opleiding Semitische Talen en Culturen aan de VUA in september 2002.

Het *Convenant 1992* heeft – althans tijdelijk en voor een beperkt aantal opleidingen – aan deze neiging paal en perk gesteld. Ten behoeve van de instandhouding van de Kleine Letteren (zoals deze in het Convenant in globale termen werden omschreven) werd door de minister jaarlijks een bedrag van Mf10 toegevoegd aan de budgetten van de universiteiten. Of het Convenant in alle opzichten de consoliderende en – ook in kwalitatief opzicht – versterkende werking heeft uitgeoefend die ermee werd beoogd, kan hier in het midden worden gelaten. Het lijdt echter geen twijfel dat het een aantal kleine opleidingen bescherming heeft geboden tegen afkalving of afbraak. De perfectumvorm ‘heeft geboden’ is hier op haar plaats, aangezien anno 2001 niet volstrekt duidelijk is of de overige bepalingen van het *Convenant 1992* nog van kracht zijn en in hoeverre alle betrokken Colleges van Bestuur zich aan de overeengekomen oormerking gebonden achten. De Adviescommissie dringt er met klem op aan dat de in het *Convenant 1992* vastgelegde bestemming van de bedoelde gelden gehandhaafd blijft.

Aanbeveling 2

De bedragen die vanwege het ministerie van OC&W sinds 1992 jaarlijks aan de budgetten der instellingen zijn toegevoegd ter consolidatie en versterking van de Aziëstudies en de studies van de kleine Europese talen dienen hiervoor ook in de toekomst, opgehoogd met de jaarlijkse inflatiecorrectie, te worden aangewend.

5

De Kleine Letteren: vensters op de wereld

Het zou echter een illusie zijn, te menen dat met de uitvoering van de zojuist geformuleerde aanbeveling de financiële problemen waarmee de Nederlandse letterenfaculteiten anno 2001 te kampen hebben, tot het verleden zouden behoren. Deze problemen vinden voor een belangrijk deel hun oorzaak in het gehanteerde financieringssysteem, dat bij een zo heterogeen samengestelde onderwijs- en onderzoekorganisatie als een letterenfaculteit niet adequaat werkt. Elk van de Nederlandse letterenfaculteiten herbergt een aantal opleidingen die zich financieel overeind kunnen houden, maar draagt daarnaast verantwoordelijkheid voor een aantal opleidingen en voorzieningen die, gezien hun geringe studentenaantallen, op basis van het PBM niet kostendekkend financieerbaar zijn. Van dit financieringsmodel gaat een sterke druk uit om, naar analogie

van wat in het bedrijfsleven gebruikelijk is, financieel zwakke onderdelen te rationaliseren, in te krimpen, of zelfs af te stoten.

Wellicht is het niet overbodig, hier nogmaals (het is immers al meer dan eens gedaan) uiteen te zetten welke redenen er zijn om de Kleine Letteren te beschermen tegen onttakeling en sloop. Deze redenen zijn van wetenschappelijke, economische en cultuurpolitieke aard.

Het wetenschappelijk belang, gemoeid met de handhaving van de Kleine-Letterenopleidingen, is ondermeer gelegen in het feit dat Nederland in een aantal van deze disciplines internationaal van oudsher een vooraanstaande positie inneemt. De Nederlandse sinologie, japanologie, indologie, indonesia-nistiek, arabistiek, egyptologie en keltologie kunnen bogen op indrukwekkende wetenschappelijke tradities, die soms tot ver in de negentiende eeuw terugreiken, en in sommige gevallen zelfs nog verder. In samenhang met deze wetenschappelijke tradities bezit Nederland een rijkdom aan kostbare collecties handschriften, gedrukte werken en archivalia – onmisbare objecten voor de beoefening van disciplines als deze. Bibliotheken (zoals die van het NINO), onderzoeksinstituten (zoals bijvoorbeeld het KITLV) en musea voorzien in de noodzakelijke infrastructuur voor het onderzoek. Van wellicht niet minder belang is de synergie die kan resulteren uit de wedijverende samenwerking van een aantal in elkaars onmiddellijke nabijheid opererende specialisten in verwante vakken.

Kennis van vreemde talen en culturen is een voorwaarde voor de versterking van economische relaties tussen Nederland en het buitenland. Wijdverbreid is het misverstand dat men zich in het internationale economische verkeer overal in het buitenland ‘wel met Engels kan redden’. En dat terwijl althans in Groot-Brittannië het besef groeit dat ‘in a smart and competitive world, exclusive reliance on English leaves the UK vulnerable and dependent on the linguistic competence and the goodwill of others’ (*Nuffield Languages Inquiry*). Ook voor het welslagen van puur zakelijke transacties zijn kennis van de taal en – tenminste even cruciaal – de cultuur van de handelspartner een factor van groot belang. Om effectief te kunnen opereren op de Europese markten (inclusief die van de huidige kandidaat-lidstaten) dient Nederland te beschikken over een scala van universitair opgeleide specialisten – kenners van Europese talen en culturen – die hun kennis naar lagere, meer op de praktijk gerichte, didactische niveaus kunnen doorgeven. Voor de wereld buiten Europa, met zijn vaak sterk afwijkende cultuurpatronen, geldt de behoefte aan specialisten in nog sterkere mate. Hierbij moet bovendien worden bedacht dat in de komende vijftig jaar het Engels als internationaal communicatiemiddel naar verwachting steeds sterkere concurrentie zal gaan ondervinden van tenminste vier andere ‘internationale’ talen: Chinees, Arabisch, Spaans en Hindi/Urdu.

Tenslotte moet worden gewezen op het belang van de Kleine Letteren in de culturele en cultuurpolitieke context van de Nederlandse samenleving. Tot de Kleine Letteren behoren disciplines die zich richten op de wortels van de Europese cultuur. Andere Kleine-Letterendisiplines zijn onmisbaar bij de bestudering van de veelsoortige wisselwerkingen tussen de Nederlandse cultuur en de omringende culturen; weer andere worden ingeschakeld ten behoeve van de verstandhouding binnen de multiculturele samenleving die

Nederland is geworden. Zonder Kleine Letteren zijn de kennis van andere culturen en de hierbij behorende waardenpatronen gedoemd oppervlakkig te blijven. De Kleine Letteren zijn Nederlands vensters op een groot deel van de wereld.

In het Nederlandse bestel zijn de Colleges van Bestuur de universitaire instanties waaraan de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de Kleine Letteren is toevertrouwd. De Adviescommissie meent ervan te mogen uitgaan dat de Colleges van Bestuur bij het bepalen van hun beleid inzake de Kleine Letteren overwegingen van nationaal gewicht zullen laten prevaleren boven de belangen van afzonderlijke universiteiten.

Aanbeveling 3

De Colleges van Bestuur van de Nederlandse universiteiten dienen ten aanzien van de Kleine Letteren in nauw overleg een consoliderend en kwaliteitsbevorderend beleid te voeren.

6

De Kleine Letteren in het naburige buitenland

Alvorens een visie te ontwikkelen omtrent de toekomst van de Kleine Letteren in Nederland heeft de Adviescommissie zich georiënteerd over de stand van zaken met betrekking tot deze disciplines in het buitenland. Hiertoe heeft zij zich een beeld trachten te vormen van de Kleine-Letterenstudies in drie buurlanden: Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en het Verenigd Koninkrijk. De resultaten van deze verkenning zijn beschreven in Bijlage 1 hierachter (p. 33) en worden hier samengevat.

Vooraf moet worden gewezen op de diepgaande verschillen in inrichting en bekostiging van het wetenschappelijk onderwijs in de vier betrokken landen. Tegenover het Duitse systeem zonder collegegelden, zonder universitair toelatingsexamen en zonder beperkte studieduur, staat het Britse met vaak forse collegegelden, een dwingende selectie 'aan de poort' en een strak beperkte studieduur. Het Vlaamse en het Nederlandse systeem hebben, zij het met aanzienlijke onderlinge verschillen, zowel met het Duitse als met het Britse systeem trekken gemeen.

Opvallend is dat het probleem van de dalende belangstelling voor (sommige) talenstudies waarmee zowel de Nederlandse als de Britse universiteiten worden geconfronteerd, zich in Noordrijn-Westfalen en in Vlaanderen niet of in veel mindere mate lijkt voor te doen. In het algemeen staan de 'Kleine Fächer' er in Noordrijn-Westfalen aanzienlijk beter voor dan hun Nederlandse equivalenten: de meeste ervan worden aan twee of meer universiteiten gedoceerd; slechts een zestal ervan (Afrikanistiek, Assyriologie, Hittitologie, Keltologie, Koptologie en Koreanistiek) zijn unica.

In alle vier landen is men zich bewust van de grote wetenschappelijke, economische en culturele betekenis van de 'kleine letteren', maar ook van hun kwetsbaarheid in het huidige universitaire klimaat. Zowel in Noordrijn-Westfalen als in Vlaanderen wordt (evenals in Nederland) gestreefd naar consolidatie door middel van concentratie en samenwerking tussen universiteiten. Hierbij wordt veel belang gehecht aan differentiatie van het onderwijsaanbod in gevallen waarin een vak aan verschillende universiteiten wordt gedo-

ceerd. De traditionele, uitsluitend op taal- en letterkunde gerichte opzet krijgt dan vaak een tegenhanger in de vorm van een studie van taal en cultuur, ofwel een zogenaamde area-studie die ook componenten uit andere wetenschapsgebieden bevat.

Alleen Nederland en het Verenigd Koninkrijk kennen een systeem van bijzondere financiering ter bekostiging of handhaving van studies met structureel geringe studentenaantallen. De wijze van bekostiging verschilt echter wezenlijk. In Nederland is van overheidswege een globaal bedrag ter bescherming en consolidatie van de Kleine Letteren (zoals gedefinieerd in het *Convenant 1992*) aan de 'lump sum' ten behoeve van de universiteiten toegevoegd. In het Verenigd Koninkrijk loopt de financiering via een centraal verdelingsorgaan, voor Engeland is dit de Higher Education Funding Council (HEFCE). De instellingen solliciteren op basis van ingediende plannen bij deze Raad naar een toekenning van middelen ten behoeve van 'minority subjects'. Een speciale subsidie wordt toegekend aan de Londense 'School of Oriental and African Studies' (SOAS).

7

De toekomst van de Kleine Letteren in Nederland

Hierboven is geconstateerd dat het bestaande financieringssysteem een steeds verder gaande marginalisering van de Kleine Letteren in de hand werkt. Anderzijds is bepleit dat consolidering en versterking van de Kleine Letteren op wetenschappelijke, economische en culturele gronden als een nationaal belang dient te gelden. Zou de globale dalende tendentie bij de instroom van studenten zich voortzetten, dan moet bij het uitblijven van consoliderende ingrepen worden gevreesd dat het voor vele Kleine-Letterenopleidingen steeds moeilijker zal worden bij onderwijs en onderzoek op een aanvaardbaar kwaliteitsniveau te blijven presteren. In laatste instantie zal de opheffing van de opleiding als onvermijdelijk worden beschouwd, met alle onherroepelijke consequenties van dien.

De instroom van studenten bij de Kleine-Letterenopleidingen (zoals bedoeld in dit Advies) vertoont grillige fluctuaties. In 1995 bedroeg de totale instroom bij deze vakken 678 eerstejaars; in 2000 was dit aantal afgenomen tot 458 – een daling met 32,4%. Maar per oktober 2001 blijkt de instroom weer te zijn gestegen tot 483 – een toename met 5,5%! Of hieruit mag worden geconcludeerd dat het dieptepunt achter ons ligt, valt niet te zeggen.

De Adviescommissie bepleit dat voor een aantal opleidingen die ofwel structureel te maken hebben met kleine tot zeer kleine aantallen studenten, ofwel met een zich over een langere periode voortzettende terugloop van de studentenbelangstelling, tijdelijk of permanent een vorm van bijzondere financiering wordt ingevoerd. Niet de omvang van de instroom en het aantal afgelegde examens zouden hierbij de voornaamste parameters moeten vormen, maar de wetenschappelijke productiviteit en kwaliteit van onderwijs en onderzoek.

In vergelijking met talrijke letterenopleidingen met grote studentenaantallen, is bij vele Kleine-Letterenopleidingen de onderwijsbelasting betrekkelijk gering. In zulke gevallen is relatief veel tijd beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek. Voor de instandhouding van de Kleine-Letterenopleidingen is een

relatief hoog percentage onderzoekstijd noodzakelijk om voldoende omvang van de staf te garanderen. Het komt de Adviescommissie redelijk voor, dat aan de resultaten hiervan dan ook bijzondere eisen mogen worden gesteld. Alleen door excellente prestaties te leveren zullen de Kleine Letteren hun bestaansrecht blijvend waar kunnen maken. Naast hun onderzoek dienen vertegenwoordigers van de Kleine Letteren zich waar mogelijk in te zetten voor het verbreiden van de kennis van hun vakgebied, bijvoorbeeld door het aanbieden van algemene colleges.

Aanbeveling 4

De Kleine Letteren dienen, mits aan strikte voorwaarden is voldaan, in aanmerking te komen voor een vorm van aparte financiering, waarbij niet de instroom van studenten en het aantal afgelegde examens de voornaamste parameters vormen, maar wetenschappelijke productiviteit en kwaliteit van onderwijs en onderzoek.

Voor het leveren van excellente wetenschappelijke prestaties zijn niet alleen individueel talent en toewijding noodzakelijk, maar ook de aanwezigheid van een stimulerende omgeving. De vervulling van de laatstgenoemde voorwaarde is bij de vele Kleine-Letterendisciplines niet zelden problematisch. De Kleine Letteren vormen immers een archipel van talrijke, vaak ver uiteen liggende kleine eilandjes, die elk voor zich een neiging tot autarkie vertonen. De Adviescommissie is van mening dat deze neiging krachtig moet worden bestreden. Zij is zich ervan bewust dat indrukwekkende wetenschappelijke prestaties in deze vakken in het verleden vaak aan eenmanswerk te danken zijn geweest, maar is van mening dat de huidige vormen van wetenschapsbeoefening veeleer zijn aangewezen op allerlei vormen van samenwerking, zowel nationaal als internationaal. Ook op het terrein van de Kleine Letteren is creatieve wedijver een onmisbaar ingrediënt voor het leveren van hoogwaardige prestaties. Deze disciplines maken in het algemeen deel uit van internationale netwerken waarbinnen de wetenschappelijke communicatie plaatsvindt. Evenzeer dienen echter impulsen tot creatieve wedijver uit te gaan van de nationale interdisciplinaire context. In veel gevallen zal deze laatste worden gevormd door een facultair of interfacultair onderzoeksinstituut of een onderzoekschool. Het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) functioneert voor een reeks van specialismen als een onmisbaar onderzoeksinstituut. Te overwegen ware dat een soortgelijk onderzoeksinstituut voor het oude Nabije Oosten tot stand zou worden gebracht, waarin projecten als de *Annual of Egyptological Bibliography* (AEB) en het *Supplementum Epigraphicum Graecum* (SEG) en de *Berichtigungsliste der griechischen Papyrusurkunden* (BL) een plaats zouden kunnen krijgen.

Het ligt voor de hand dat de onderzoeksinstituten en onderzoekscholen ook het kader vormen waarbinnen een regelmatige toetsing van de kwaliteit van de geleverde onderzoekprestaties plaatsvindt.

Aanbeveling 5

Samenwerking en competitie tussen Kleine-Letteren-opleidingen dienen waar mogelijk krachtig te worden bevorderd. Hier ligt een taak voor facultaire en interfacultaire onderzoeksinstituten en onderzoekscholen.

8

Vier categorieën Kleine Letteren

Om de hierboven aan het slot van paragraaf 1 (p. 15) gegeven definitie van Kleine Letteren te operationaliseren, is het wenselijk verschillende categorieën te onderscheiden. Hierbij heeft de Adviescommissie de volgende vuistregel gehanteerd: een opleiding wordt tot de Kleine Letteren gerekend indien de landelijke instroom minder dan 50 (hoofdvak-)studenten bedraagt. Hierbij moet echter worden bedacht dat een landelijke instroom van minder dan 50 (hoofdvak-)studenten bij een opleiding die slechts door één universiteit wordt aangeboden een totaal andere situatie laat zien dan wanneer een minder dan 50 bedragend aantal landelijk instromende studenten gespreid is over twee, drie of meer opleidingen. De Adviescommissie heeft zich veel moeite getroost om zo veel mogelijk relevante en betrouwbare gegevens bijeen te brengen. Het verzamelen van betrouwbare informatie omtrent de uitstroom (via afgelegde examens) bleek niet doenlijk.

Toepassing van het gekozen criterium levert een heterogene verzameling opleidingen op, waarbinnen een onderscheiding van vier categorieën zich als zinvol aandient. Categorie A bestaat uit 'unica': opleidingen die door slechts één Nederlandse letterenfaculteit worden aangeboden. Categorie B behelst opleidingen die tot het aanbod van twee of ten hoogste drie faculteiten behoren. Categorie C bevat opleidingen die aan alle of nagenoeg alle letterenfaculteiten aanwezig zijn. Categorie D is een restcategorie; zij betreft keuzevakken en voorzieningen waaraan niet de status van opleiding is toegekend.

9

Categorie A unica:

Tot deze categorie behoren op basis van de zogenaamde CROHO-lijst twaalf opleidingen. Twee van deze opleidingen, beide 'unica UL' hebben in 2001 een instroom van meer dan 30 studenten: Talen en Culturen van Japan (40) en Talen en Culturen van China (36).

Bij twee opleidingen, eveneens 'unica UL', ligt de instroom in 2001 rond de 10: Egyptische Taal en Cultuur (12) en Talen en Culturen van Zuid-Oost Azië en Oceanië (in de wandeling Indonesisch) (10).

Alle overige opleidingen in deze categorie hebben in 2001 een instroom van minder, soms zelfs aanzienlijk minder, dan 10 studenten:

Talen en Culturen van Afrika (UL)	9
Finoegrise Talen en Culturen (RUG)	8
Talen en Culturen van Korea (UL)	6
Talen en Culturen van Zuid- en Centraal-Azië (UL)	5
Talen en Culturen van Indiaans Amerika (UL)	5
Portugese Taal en Cultuur (UU)	3
Roemeense Taal en Cultuur (UVA)	3
Keltische Talen en Culturen (UU)	2

De Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap (VIET), die door de UL wordt voorgedragen voor de status van opleiding, behoort eveneens tot de unica. Voor de Vergelijkende Taalwetenschap van overige taalfamilies (VTWO) wordt thans gedacht aan een (tweejarige) Ma-opleiding (zie hierachter, Categorie D).

De Adviescommissie wenst zich sterk te maken voor instandhouding van deze unica, maar wel onder de hierboven in paragraaf 7 geformuleerde voorwaarde van excellente en didactische wetenschappelijke prestaties. Wel heeft de Adviescommissie overwogen dat het bij de invoering van de BaMa-structuur om praktische redenen raadzaam zou kunnen zijn enkele van deze kleine opleidingen onder te brengen in grotere organisatorische c.q. institutionele verbanden.

De Adviescommissie ontveinst zich niet dat er zich ooit redenen zouden kunnen voordoen om een opleiding op te heffen. Echter, wanneer hierdoor een voor de Nederlandse cultuur unieke voorziening voor onderwijs en/of onderzoek verloren gaat, dient de minister van oc&w de voorgenomen beslissing te toetsen aan het oordeel van een onafhankelijk, gezaghebbend orgaan. In dit orgaan dienen vooraanstaande wetenschapsbeoefenaars zitting te hebben.

Aanbeveling 6

De Colleges van Bestuur die verantwoordelijkheid dragen voor unica, dienen te overwegen of de invoering van de BaMa-structuur aanleiding geeft tot organisatorische herschikkingen van opleidingen en voorzieningen waardoor kwaliteit of doelmatigheid bevorderd kunnen worden.

Aanbeveling 7

Wanneer een College van Bestuur overweegt een voor Nederland unieke voorziening voor onderwijs en onderzoek op het gebied van de Letteren op te heffen, dient de minister van OC&W de voorgenomen beslissing te toetsen aan het oordeel van een onafhankelijk, gezaghebbend orgaan.

10

Categorie B: bi- en trilocatie

Tot deze categorie behoren vijf opleidingen van de CROHO-lijst. De door drie universiteiten (UL, UU, UVA) aangeboden opleiding Italiaanse Taal en Cultuur, die op basis van de landelijke instroom in 2000 (48) in de gevarenzone was verzeild, noteert in 2001 een verheugende groei van het aantal eerstejaars (72). Zorgwekkend is dat de terugloop bij de Slavische Talen en Culturen (RUG, UL, UVA) zich blijkt voort te zetten: de landelijke instroom is van 45 verder gezakt tot 36. De in dit aantal begrepen kleinere Slavische talen Pools, Tsjechisch en Servisch/Kroatisch, alle drie unica van de UVA, hadden in 2000 elk een instroom van 3 studenten. De twee opleidingen Scandinavische Talen en Culturen (RUG, UVA) kenden in 2001, evenals in 2000, een instroom van 27.

Min of meer pro memorie worden in deze categorie nog twee kleine opleidingen genoemd: Nieuwgriekse Taal en Cultuur en Friese Taal en Letterkunde (terzijde: de enige discipline waarvan de naam bij de recente herdoping het element Letterkunde heeft weten te behouden). Blijkens het *Convenant 2000+*

ligt het in de bedoeling de eerstgenoemde opleiding voortaan slechts aan de UVA aan te bieden, en het Fries te concentreren aan de RUG.

De Adviescommissie constateert met bezorgdheid dat bij het teruglopen van de studentenaantallen en de hiermee gepaard gaande reductie van de wetenschappelijke staven de noodzakelijke breedheid van het onderwijsaanbod in gevaar komt. Deze verschraling kan worden tegengegaan door samenwerking tussen opleidingen die aan drie, respectievelijk twee universiteiten worden aangeboden. De in te voeren BaMa-structuur biedt mogelijkheden tot het realiseren van een gezamenlijk Ma-programma. Hierbij zou moeten worden gestreefd naar complementariteit, zodat landelijk een zo breed mogelijk spectrum aan specialistische expertise op het betrokken studieterrein gewaarborgd kan worden.

Indien de studentenbelangstelling in de komende jaren niet aantrekt, dient overwogen te worden of de huidige trilocatie van de opleidingen Slavisch op termijn niet beter vervangen zou kunnen worden door een bilocatie (eventueel met handhaving van een 'minor'-voorziening aan de derde universiteit). Bij een beslissing terzake zouden kwalitatieve argumenten de doorslag moeten geven.

Voor concentratie van de Opleiding Fries aan de RUG acht de Adviescommissie voldoende redenen aanwezig; gezien de status van het Fries als tweede landstaal pleit zij echter voor de handhaving van een 'minor'-voorziening aan de UVA.

Aanbeveling 8

Bij letterenopleidingen die aan twee, respectievelijk drie universiteiten worden aangeboden, dient te worden gestreefd naar de realisering van een gezamenlijk Ma-programma, waardoor landelijk een zo breed mogelijk spectrum aan specialistische expertise op het betrokken studieterrein wordt gewaarborgd.

11

Categorie C: multilocatie

Deze categorie behelst opleidingen die traditioneel tot het aanbod van alle of nagenoeg alle Nederlandse letterenfaculteiten behoren en waarbij de landelijke instroom rond de 50 of lager bedraagt.

Aan vijf Nederlandse universiteiten kan men Arabisch studeren. Deze studie is aan de KUN en de RUG ondergebracht bij de opleiding Talen en Culturen van het Nabije en Midden Oosten, aan de UL en de UU bij de opleiding Arabische, Perzische en Turkse Talen en Culturen, aan de UVA bij de Opleiding Semitische Talen en Culturen. Per universiteit was de instroom bij deze opleidingen in 2001: UL 23, UU 17, UVA 11, KUN 7, RUG 7. Hoewel de Adviescommissie gevoelig is voor het argument dat, gezien het belang van de Arabische wereld, in beginsel elke Nederlandse letterenfaculteit een volledige studie Arabisch zou moeten aanbieden, meent zij toch dat het bij voortdurend van de geringe instroom onvermijdelijk zal zijn, het aantal opleidingen terug te brengen tot ten hoogste drie.

De zes opleidingen Duitse Taal en Cultuur blijven in 2001 met een instroom van 57 eerstejaars weliswaar nog boven de grens van 50, maar de – al sinds jaren steeds dalende – cijfers voor de afzonderlijke universiteiten zijn veront-rustend: KUN 17, RUG 11, UL 9, UU 9, UVA 7, VU 4. Er zijn goede gronden voor de opvatting dat een opleiding Duitse Taal en Cultuur in ieder geval aan de zes klassieke universiteiten vertegenwoordigd dient te zijn. Nu echter de belang-stelling voor deze studie zo ver achterblijft bij wat men zou verwachten, moet het twijfelachtig heten of de continuering van zes in naam volwaardige en complete, maar in de praktijk soms danig verschaalde opleidingen wel verant-word is. Samenwerking tussen universiteiten bij de realisering van een of meer gezamenlijke Ma-programma's kan het gevaar voor wetenschappelijke armoedigheid tegengaan, vooral als in deze samenwerking ook een of meer naburige Duitse universiteiten betrokken zouden worden. Zou de dalende lijn bij de instroom zich voortzetten, dan valt op termijn niet te ontkomen aan een reductie van het aantal opleidingen Duitse Taal en Cultuur in den lande. Instandhouding van een opleiding is immers alleen dan zinvol als deze in staat wordt gesteld een adequaat niveau te handhaven.

Aanbeveling 9

Bij beslissingen over reductie van personele middelen die ten behoeve van een opleiding beschikbaar worden gesteld, dient steeds te worden overwogen of de betrokken opleiding ondanks deze voorgenomen reductie in staat geacht kan worden een in wetenschappelijk en didactisch opzicht adequaat niveau te handhaven.

12

Categorie D: 'keuzevakken' en 'voorzieningen'

Tot deze categorie behoort een aantal disciplines die niet de status van 'opleiding' bezitten, maar ofwel als 'keuzevak' een facultatief onderdeel van een opleiding vormen, ofwel een aparte positie als 'voorziening' innemen. Als voorbeeld kan worden gewezen op studies van talen die bestudeerd worden in het kader van de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap (VIET) en de Vergelijkende Taalwetenschappen van Andere Taalfamilies (VTWO), zoals het Armeens, het Altaïsch, de Kaukasische talen en het Sino-Tibetaans. De beschrijving van menselijke taal in zijn vele unieke verschijningsvormen behoort tot de voornaamste culturele taken waarvoor de geesteswetenschappen zich gesteld zien. In dit verband pleit de Adviescommissie voor de (her-)instelling van een voorziening voor de Anatolische Talen (in het bijzonder het Hittitisch), een studiegebied dat van belang is voor de vergelijkende taalwetenschap en de cultuurgeschiedenis van het oude Nabije Oosten en van Griekenland.

Voorbeelden van 'voorzieningen' zijn het Middeleeuws Latijn, het Neolatijn, de Westerse paleografie en handschriftenkunde, een onontbeerlijke hulpwetenschap voor een groot aantal studies op het brede terrein van de mediëvistiek, en de Papyrologie, even onmisbaar in het brede verband van de klassieke studies. Zowel de Nederlandse handschriftenkunde als de Nederlandse papyrologie zijn ingebed in het internationale onderzoek; bij beide is sprake van een zeer respectabele Nederlandse onderzoekstraditie en bijzondere bibliotheekvoorzie-

ningen. Overigens worden ook voorzieningen op het gebied van het Oudgermaans en de Byzantinologie in Nederland node gemist.

De Adviescommissie acht het van groot belang dat onderwijs- en onderzoekvoorzieningen voor vakken van dit type (de genoemde voorbeelden kunnen met vele andere worden aangevuld) gehandhaafd blijven. Bij het realiseren van de BaMa-structuur dient met deze keuzevakken en voorzieningen op een respectvolle en constructieve wijze rekening te worden gehouden. Zij vormen een onontbeerlijk onderdeel van het wetenschappelijke potentieel van de Nederlandse Letterenfaculteiten.

Aanbeveling 10

Het beleid ter consolidatie en versterking van de Kleine Letteren dient zich ook uit te strekken tot keuzevakken en voorzieningen, voor zover deze een voor Nederland uniek en onontbeerlijk onderdeel van het aanbod aan onderwijs- en onderzoekmogelijkheden vormen.

Dit advies verschijnt op een ogenblik waarop zowel de Nederlandse universiteiten als de internationale politieke situatie in heftige beroering verkeren.

De beroering bij de universiteiten is veroorzaakt door het besluit tot invoering van een in de gehele Europese Unie gelijkvormige opbouw van de universitaire studies, de zogenaamde BaMa-structuur. De realisering van dit nieuwe systeem betekent dat het gebouw van het Nederlandse universitaire onderwijs van het fundament af opnieuw moet worden opgetrokken. Voor een aantal onderdelen van het gebouw speelt dit proces van renovatie en herstructurering zich af onder zware druk van financiële beperkingen, gevolg van de daling, in sommige studierichtingen, van het aantal studenten. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Nederlandse letterenfaculteiten, in het bijzonder (maar niet alleen daar) wat betreft de studies van talen en culturen. De decanen van de zes klassieke letterenfaculteiten, verenigd in het landelijk Discipline-overleg Letteren en Geschiedenis van de VSNU, hebben in september 2001 overeenstemming bereikt over een convenant, getiteld *Convenant Letteren 2000+: nadere aanvulling, toelichting en uitwerking*, waarin afspraken zijn neergelegd omtrent de invoering van de BaMa-structuur bij de Nederlandse letterenstudies. Bij deze afspraken gaat het onder meer over een rationalisering van het voorzieningenaanbod door concentratie, reductie en opheffing van opleidingen binnen het zogenaamde kerndomein. De Kleine Letteren, althans zover het de unica betreft, blijven hierbij grotendeels buiten beschouwing.

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen heeft de wettelijke taak de Nederlandse wetenschap te vertegenwoordigen. Uit dien hoofde is zij zich bewust van een medeverantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de Nederlandse wetenschapsbeoefening. De Akademie is in het verleden betrokken geweest bij de totstandkoming en uitvoering van een eerder convenant, getiteld *Consolidatie van de Kleine Letteren: beleidsvoornemens en uitwerking*, dat in 1992 werd gesloten tussen de minister van oc&w, een zestal universiteiten, alsmede NWO en de KNAW. In het onderhavige advies, dat voortkomt uit een opdracht van de Commissie Geesteswetenschappen van de KNAW, wordt de problematiek van de Kleine Letteren opnieuw geanalyseerd, zoals deze zich thans, aan de vooravond van de invoering van de BaMa-structuur, voordoet. De Adviescommissie Kleine Letteren is van mening dat de consolidatie en versterking van de Kleine-Letterenstudies juist nu om bijzondere maatregelen vragen.

Ter ondersteuning van haar opvatting dat de instandhouding van de Kleine-Letterenstudies in wetenschappelijk, economisch en cultureel opzicht een nationaal belang vertegenwoordigen, wijst de Adviescommissie op de internationale politieke situatie. Zowel de interculturele ontwikkelingen binnen Nederland als het proces van de eenwording van Europa, maar evenzeer de vaak problematische relaties met de niet-westerse wereld, vragen om kennis van en inzicht in andere culturen dan de onze. De Kleine Letteren dienen in stand en op sterkte te worden gehouden: zij fungeren voor Nederland als vensters op de wereld.

Bijlagen

Een vergelijking van de Nederlandse situatie met die in het naburige buitenland levert een boeiende staalkaart van overeenkomsten en verschillen op. Hieronder komen achtereenvolgens Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en het Verenigd Koninkrijk ter sprake. Na enige globale informatie over de inrichting van universitaire letterenstudies in het betrokken land spitst de bespreking zich toe op de vraag welk beleid in dit land wordt gevoerd of ontwikkeld met betrekking tot letterenstudies met kleine aantallen studenten.

1

Vlaanderen

Studeert een Nederlandse student Nederlands, Frans of Engels, zijn Vlaamse vakbroeder of -zuster studeert 'Germaanse' of 'Romaanse'. Alle studenten in de 'Germaanse' (voluit: Germaanse taal en letterkunde) bestuderen, naast een pakket van algemene en gemeenschappelijke vakken, twee Germaanse talen en hun letterkunde (waarbij het mogelijk is op een van beide een zwaarder accent te leggen). Daarenboven kan een derde taal worden bestudeerd (bij 'Germaanse' in Gent bijvoorbeeld Zweeds), maar dit alleen op het niveau van de taalverwerving. Bij 'Romaanse' is de inrichting van de studie overeenkomstig: men combineert Frans met een andere grote Romaanse taal en kan daarbij desgewenst Portugees of Roemeens als derde taal kiezen. Ook de studie 'Klassieke' is op deze wijze ingericht.

Tot voor enkele jaren was het in Vlaanderen niet mogelijk studiepakketten samen te stellen waarbij een Germaanse taal met een Romaanse (of een klassieke) gecombineerd wordt. Sinds enige tijd is er een consensus gegroeid over de wenselijkheid van combinaties als Nederlands/Frans, Frans/Engels, Latijn/Frans, etc.

'Germaanse', 'Romaanse' en 'Klassieke' bedienen het leeuwendeel van de populatie van letterenstudenten. Deze studies zijn ingericht volgens het traditionele model van een combinatie van taal- en letterkunde. Bij de overige Europese en de niet-westerse talen vigeert een ander model, dat van het type 'taal en cultuur'. Hierbij zijn naast de taal en de literatuur ook de geschiedenis en cultuur van het betrokken gebied in het studieprogramma opgenomen. Een derde type, dat aan verscheidene Vlaamse universiteiten wordt ontwikkeld, is dat van de area-studies. Dit laatste type onderscheidt zich van dat van de 'taal en cultuur'-studies doordat het ook componenten uit andere faculteiten bevat, zoals het recht, de economie, het sociale en politieke bestel en de instituties van het betrokken cultuurgebied.

In 1995 heeft de emeritus-hoogleraar Roger Dillemans, ere-rector van de Katholieke Universiteit Leuven, van overheidswege de opdracht ontvangen om als Bijzonder Commissaris voorstellen te formuleren die kunnen leiden tot een optimalisering van het universitair onderwijs in Vlaanderen. Als resultaat van een door hem ingesteld zeer omvangrijk onderzoek verscheen in januari 1997 een eerste rapport, getiteld *Optimalisering universitair aanbod in Vlaanderen*. In een vervolgrapport, gedateerd september 1998, heeft Dillemans de reacties verwerkt die door vertegenwoordigers van de Vlaamse universiteiten en faculteiten op zijn oorspronkelijke aanbevelingen zijn geformuleerd. Het

onderstaande geeft een globale indruk van de aard van Dillemans' voorstellen, zonder de pretentie dat de vermelde gegevens overal het meest actuele stadium van de discussies representeren.

(a) Studies van het type 'Taal en letterkunde', 'Germaanse', 'Romaanse', 'Klassieke'

De zes decanen van de Vlaamse faculteiten van Letteren (en Wijsbegeerte) hebben unaniem geopteerd voor het behoud van het hierboven beschreven twee-talensysteem. Al sinds het begin van de jaren '90 wordt gediscussieerd over de wenselijkheid van het toelaten van vakkencombinaties die het traditionele, taalhistorisch bepaalde kader ('Germaanse', 'Romaanse') te buiten gaan. Tegen 'grensoverschrijdende' combinaties als Latijn/Geschiedenis of Frans/Wijsbegeerte werden echter principiële en praktische bezwaren ingebracht. Al zagen velen ook de voordelen die dergelijke combinaties zouden kunnen bieden, men vreesde toch vooral voor branchevervaging en ongelijkheid van diploma's. Meer nog betwijfelden velen de wijsheid van het toestaan van 'faculteitsoverschrijdende' combinaties, zoals bijvoorbeeld Geschiedenis/Politieke Wetenschappen of Engels/Economie. Onder leiding van ere-rector Dillemans is men het tenslotte slechts eens kunnen worden over het toelaten van een aantal nieuwe combinaties binnen het domein van de taal- en letterkunde-studies (bijvoorbeeld Nederlands/Frans, Frans/Engels, Latijn/Frans en enkele andere). Verder wenst men in Vlaanderen vooralsnog niet te gaan.

(b) Studies van het type 'taal en cultuur': Oost-Europese en niet-westerse talen

Studies die tot dit type behoren worden aangeboden door twee van de Vlaamse universiteiten: Leuven en Gent. Dillemans legt grote nadruk op de noodzaak van rationalisering, 'met zwaartepuntvorming, lange-termijnafspraken en wederzijdse steunverlening'. Bij de uitvoering van zijn voorstellen zouden de universiteiten zich voor een lange termijn moeten committeren. Van de overheid wordt extra-financiering verwacht, 'naar het voorbeeld van het rapport-Staal'.

Voor wat de Oost-Europese (Slavische) talen en culturen betreft stelt Dillemans (in afwijking van een eerder voorstel tot opheffing aan één van de twee universiteiten), nu een differentiatie tussen beide universiteiten voor: Gent zou een meer filologisch gerichte studie van Oost-Europese talen en culturen moeten verzorgen, terwijl Leuven in de licentie twee opties zou moeten aanbieden: taal- en letterkunde naast Oost-Europakunde. Daarnaast zou tussen beide universiteiten een taakverdeling op het terrein van de kleinere Slavische talen moeten plaatsvinden.

Een overeenkomstige taakverdeling wordt voorgesteld voor de oosterse studies. In Gent zou de nadruk moeten vallen op hoofdzakelijk filologisch gerichte studies van oosterse talen en culturen; Leuven zou zich moeten richten op een viertal area-studies: Oude Nabije en Christelijke Oosten; Islamkunde en Arabistiek; Sinologie; Japanologie.

De eertijds in België zo vermaarde studies van Afrikaanse talen en culturen zijn in Leuven opgeheven. Sindsdien kan Afrikanistiek in Vlaanderen alleen in

Gent worden gestudeerd. Dillemans pleit voor de ontwikkeling van een op Afrika (of op een of meer regio's van dit continent) gerichte area-studie aan de Universiteit Antwerpen.

Dit beknopte overzicht van Dillemans' voorstellen terzake van de Kleine-Letterenstudies (in zijn terminologie: de 'taal- en cultuur'-studies) zou onvolledig zijn zonder de vermelding dat hij de Nederlandse situatie (die hij goed blijkt te kennen) voortdurend expliciet of impliciet in zijn overwegingen betreft. In zijn eerste rapportage oppert hij zelfs de mogelijkheid van dubbelbenoemingen: een hoogleraar of universitair docent zou tegelijkertijd aan een Vlaamse en een Nederlandse universiteit in deeltijd werkzaam kunnen zijn. Nederland en Vlaanderen vormen immers, zo luidt zijn redenering, bij een reeks wetenschapsgebieden één en hetzelfde recruteringsgebied voor docenten en promovendi. Ook Vlaams/Nederlandse vormen van modulair onderwijs, te realiseren door uitwisseling van docenten ofwel door mobiliteit van studenten, juicht Dillemans toe. Bij de ontwikkeling van onderzoekscholen is al overtuigend gebleken dat 'wederzijdse afstemming, taakverdeling en samenwerking tussen Nederlandse en Vlaamse universiteiten' waardevolle resultaten kunnen opleveren. Als ideale situatie staat Dillemans voor ogen dat 'elke Vlaming [...] in zijn taalgebied elke strategisch interessant geachte en 'doenbare' opleiding [moet] kunnen volgen.

Maar ook in Vlaanderen gaan stemmen op die protest aantekenen tegen de vèrgaande reductie van studiemogelijkheden die zich in de laatste decennien onafwendbaar heeft voltrokken. Specialisten in de talen en culturen van grote en in vele opzichten belangrijke landen als India en Indonesië worden in Vlaanderen niet langer opgeleid. In een artikel in *De Standaard* van 18 juli 2001 spreken drie verontruste Leuvense hoogleraren in de oosterse studies van 'De paradox van de rijkdom en van de globalisering'. De eerste paradox luidt: hoe welvarender het land, hoe minder middelen beschikbaar komen voor immateriële investeringen; de tweede: terwijl internationalisering en globalisering zienderogen toenemen, nemen de kennis en studie van andere landen en culturen zienderogen af...

2

Noordrijn-Westfalen

Ons buurland Noordrijn-Westfalen (verder NRW) is in vele opzichten goed vergelijkbaar met Nederland. Het land heeft ca. 18 miljoen inwoners (Nederland ca. 16 miljoen) en telt negen universiteiten: Bonn, Münster, Keulen, Bochum, Dortmund, Düsseldorf, Bielefeld, een technische universiteit (Aken), een 'open universiteit' (Fernuniversität Hagen), en vijf 'Universitäten-Gesamthochschulen'. De taal- en cultuurwetenschappelijke vakken (SKW = Sprach- und Kulturwissenschaften), waartoe in NRW ook de wijsbegeerte, de psychologie en de pedagogiek worden gerekend, zijn uitsluitend aan de universiteiten (niet aan de 'Fachhochschulen') vertegenwoordigd.

In NRW heeft in 1999 in opdracht van de landsregering een omvangrijke evaluatie van het hoger onderwijs plaatsgevonden. Deze evaluatie werd uitgevoerd in het kader van een convenant ('Qualitätspakt'), dat de regering heeft gesloten met de universiteiten en de zogenaamde 'Universitäten-Gesamthochschulen' (universiteiten, ontstaan uit fusies met bepaalde HBO-

opleidingen) van het land. De evaluatie is uitgevoerd door een 'Expertenrat', bestaande uit 18 vooraanstaande figuren, afkomstig uit hoger onderwijs, wetenschap en bedrijfsleven uit geheel Duitsland en het nabije buitenland (onder wie de oud-cvB-voorzitter van de vu, H. Brinkman). De 'Expertenrat' kreeg de opdracht, een zwakte/sterkte-analyse uit te voeren van de voorzieningen voor hoger onderwijs en onderzoek, aanbevelingen te doen voor de ontwikkeling en de landelijke verdeling van opleidingen en een schatting te geven van toekomstige behoeften aan afgestudeerden. Uit het meer dan 600 pagina's tellende rapport van de 'Expertenrat' worden hieronder enkele bevindingen gereleveerd voor zover deze van belang lijken voor een vergelijking met de situatie in Nederland.

In de jaren 1996/1998 begonnen in NRW ruim 30 000 eerstejaars met een studie in de skw; dit aantal representeert 37% van het totale aantal eerstejaars en vormt daarmee het grootste contingent. Tussen 1993 en 1997 is dit aantal met 10% toegenomen; na 1998 is het (met 1,5%) licht gedaald. Het totale aantal studenten in de skw steeg tussen 1993 en 1998 met 24%; daarentegen bleef het aantal studenten in Wiskunde en Natuurwetenschappen ongeveer constant en vertoonde dat in de Technische Wetenschappen een daling met 27%. Het aandeel van vrouwelijke studenten in de skw bedraagt 64,5% van het totaal, tegenover 46,5% gerekend over alle studies samen.

Hiertegenover zijn in NRW (evenals trouwens in de rest van de Bondsrepubliek) de 'Absolventenquoten' zorgwekkend laag: zo bleek van de jaargang 1991 slechts 19,3% vóór 1999 de studie met een afsluitend examen te hebben afgerond.

Het rapport gaat uitvoerig in op de 'Auslastung' van de respectieve opleidingen. Met dit begrip wordt ongeveer hetzelfde uitgedrukt als wat hier te lande bekend staat als de docent:student-ratio. Over het geheel van de skw is de 'Auslastung' 110%; binnen de skw vindt men echter grote verschillen: Klassische Philologie 64,2%, Slavistik 38,7% tegenover Germanistik 130%. Overigens wordt opgemerkt dat voor de zogenaamde 'Kleine Fächer' het criterium 'Auslastung' niet bruikbaar is.

Voor goed begrip is het volgende wellicht dienstig. Wie in Duitsland een studie in de skw voltooit, wordt geëxamineerd in twee vakken – vandaar dat de breedte van het onderwijsaanbod een belangrijke factor is bij de concurrentie tussen universiteiten. Universiteiten hebben daarom de neiging een veelvoud aan (nieuwe) vakken aan te bieden. Hiertegenover bepleit de 'Expertenrat' dat voor elke studie een behoorlijke breedte aan voorzieningen voor onderwijs en onderzoek wordt gegarandeerd.

Het rapport van de 'Expertenrat' maakt een onderscheid tussen de grote skw-vakken en de zogenaamde 'Kleine Fächer'. Uit de eerste categorie zijn vooral de vakgebieden 'Klassische Philologie', 'Romanistik' en 'Slavistik' interessant voor een vergelijking met de situatie in Nederland.

Klassieke filologie

Vijf universiteiten in NRW bieden een volledige opleiding in de klassieke letteren ten behoeve van het leraarschap en het magisterdiploma aan: Bonn, Münster, Keulen, Bochum en Düsseldorf. Van deze vijf is Keulen met een staf

van vijf C4-hoogleraren, 7 C4/C2-hoogleraren en 5 wetenschappelijke medewerkers het best toegerust; de Keulse classicisten weten ook verreweg het grootste bedrag aan zogenaamde 'Drittmittel' (2e en 3e geldstroom) binnen te halen. De 'Expertenrat' oordeelt negatief over de onderzoekprestaties van Düsseldorf en Bielefeld en beveelt aan, het aanbod aan klassieke studies aan deze universiteiten te reduceren en dat in Bielefeld zelfs op termijn te beëindigen.

Romanistiek

De breedste waaier aan romaanse talen wordt aangeboden door de universiteit Bochum: Frans, Italiaans, Spaans, Catalaans, Portugees, Roemeens. Het aanbod van Keulen is iets beperkter: alle genoemde talen, met uitzondering van Catalaans en (op termijn) Roemeens. Münster en Düsseldorf beperken zich tot de drie grootste talen, Frans, Italiaans en Spaans, terwijl Bonn naast deze drie ook de romanistische mediëvistiek als hoofdvak en als bijvak in huis heeft. De overige universiteiten (Dortmund en Bielefeld) en de 'Universitäten-Gesamthochschulen' bieden een kleiner keuzepakket aan. Het aantal afgestudeerden in romanistische vakken aan de genoemde universiteiten samen bedraagt jaarlijks ruim 200.

Slavistiek

Slavistiek kan men in NRW aan vijf universiteiten studeren: Bonn, Münster, Keulen, Bochum en Bielefeld. Behalve in Bielefeld, waar de slavistiek zich tot het Russisch beperkt, bezitten alle genoemde universiteiten ook voorzieningen voor een of meer kleinere Slavische talen (Bochum heeft zelfs een C3-hoogleraarschap voor het Pools). Münster biedt daarenboven de Baltische en de Fins-Oegrische talen aan. In Bonn maakt de slavistiek deel uit van een 'Schwerpunktstudium Region Südosteuropa' waartoe ook de Zuidslavische talen, de Byzantinologie, de Islamwetenschap en de politieke en kerkgeschiedenis van Oost-Europa behoren. De 'Expertenrat' maakt zich zorgen over de geringe 'Auslastung' bij de slavistiek, die in de periode 1994-1998 landelijk niet meer dan 28% bedroeg. Elk van de betrokken universiteiten dient na te gaan hoe de slavistiek ter plaatse beter kan worden ingebed in het geheel van Oost-Europese studies.

De zogenaamde 'Kleine Fächer'

De positie van de KF (= Kleine Fächer) in de Bondsrepubliek wordt algemeen als zorgwekkend beschouwd. Al sinds jaren hebben deze studies te kampen met reducties in de vorm van inkrimping van staven en van materiële bezuinigingen. Bezuinigingen bij de grotere, meer op toepassing gerichte vakken worden niet zelden afgewenteld op de 'Kleine Fächer', die zich naar hun aard vooral oriënteren op 'Grundlagenforschung'.

De KF zijn qua onderwijs 'kaum ausgelastet'. De onderwijsbelasting behoort echter, zo betoogt de 'Expertenrat', geen maatstaf te zijn. Geldige criteria zijn (a) academisch: onderzoekprestaties en relatie tot andere vakken (inbedding), en (b) cultureel: de KF maken deel uit van de cultuur van een land; zij onderzoeken zowel de wortels van deze cultuur als haar relatie tot andere culturen. Daardoor dragen zij wezenlijk bij tot de kwaliteit van de cultuur. Zonder KF

geen besef van andere culturen en de hiermee verbonden culturele waarden. De onmisbare bijdrage van de KF in het geheel van het universitaire onderwijs en de wetenschapsbeoefening wordt krachtig verdedigd in een recente publicatie van de ‘Union der deutschen Akademien der Wissenschaften’ in samenwerking met de Saksische Academie der Wetenschappen: *Nischen der Forschung? Zur Situation und Perspektive der Kleinen Fächer in Deutschland* (1998).

De ‘Expertenrat’ waarschuwt met klem tegen de verkokering van de KF. Hun ‘Kontextabhängigkeit und Interdependenz’ maakt het wenselijk dat zij worden opgenomen in grotere organisatorische verbanden: ‘Eine Konzentration miteinander zusammenhängender, inhaltlich und methodologisch aufeinander bezogener Gruppen von Kleinen Fächern an bestimmten Standorten ist nachdrücklich zu empfehlen’. Het begrip KF kan kwantitatief omschreven worden: in de regel slechts één, hoogstens twee hoogleraren en per jaar 0 tot maximaal 12 ‘Absolventen’. Deze kwantitatieve criteria zijn in sommige gevallen ook van toepassing op vakken die aan één universiteit ‘klein’ en aan andere instellingen omvangrijker zijn. Dan gaat het m.a.w. niet om KF, maar om vakken die aan een bepaalde instelling (te) klein zijn. Bij deze laatste categorie kan de vraag worden gesteld of het zinvol is, een dergelijk vak ‘in unterkritischer Ausstattung’ overeind te houden.

Tot de ‘Kleine Fächer’ op het terrein van de geesteswetenschappen – en voor zover relevant voor de Nederlandse problematiek – behoren volgens de criteria van de ‘Expertenrat’ de volgende vakken (de kapitalen duiden de betrokken universiteiten aan: B = Bonn, Bo = Bochum, K = Keulen, M = Münster):

Egyptologie	(B, K, M)
Afrikanistiek	(K)
‘Altorientalische Philologie’	(M)
Byzantinologie/Nieuwgriekse filologie	(Bo, K, M)
Hittitologie	(B)
‘Indogermanische Sprachwissenschaft’	(B, K, M)
Indologie	(B, Bo, K, M)
Islamwetenschap	(B, Bo, K, M)
Japanologie	(Bo, B, K, M)
Keltologie	(B)
Koptologie	(M)
Koreanistiek	(Bo)
‘Mittelateinische Philologie’	(B, K, M)
Semitistiek	(B, K, M)
Sinologie	(Bo, B, K, M)
Scandinavistiek	(Bo, B, K, M)

De ‘Expertenrat’ hecht veel belang aan de aanwezigheid van dwarsverbanden tussen de aan één universiteit aangeboden ‘Kleine Fächer’: ‘Fruchtbar in Forschung und Lehre sind diese Fächer, wenn sie gemeinsame Kontexte bilden und in gegenseitig abhängigen Unterrichtsprogrammen angeboten werden’. Op grond van deze overweging wijst de ‘Expertenrat’ met nadruk op de voordelen van concentratie en integratie van (groepen van) deze vakken aan de hiervoor

het meest in aanmerking komende universiteit(en). Zo vindt het Middellatijn zijn natuurlijke context in de mediëvistiek, terwijl het Keltisch ofwel in de context van de Indo-Europese taalwetenschap ofwel (op grond van de vroege literaire overlevering) in die van de mediëvistiek het best tot zijn recht komt. De Keulse Afrikanistiek vormt het middelpunt van een interdisciplinair ‘Sonderforschungsbereich’ onder de titel ‘Kultur- und Landschaftswandel im ariden Afrika’.

Aangezien de ‘Kleine Fächer’ zich in NRW in hoofdzaak aan de vier dicht bijeen gelegen universiteiten Bonn, Keulen, Münster en Bochum bevinden, beveelt de ‘Expertenrat’ ‘eine Konzentration und Kooperation zwischen den vier Standorten’ aan. Om een optimale taakverdeling ‘mit unterschiedlichen Schwerpunkten und Profilen’ tot stand te brengen zou hiertoe een aparte commissie in het leven geroepen moeten worden, bestaande uit vertegenwoordigers van deze vakken uit andere landen van de Bondsrepubliek. Tijdens het door deze commissie te leiden onderhandelingsproces zouden geen opvolgingsprocedures mogen worden gestart. Er moet naar gestreefd worden dat contextgebonden concentraties van ‘Kleine Fächer’ indien mogelijk zich steeds aan meer dan één universiteit in competitie kunnen ontwikkelen. ‘Nur eine konkurrierende Entwicklung der Kleinen Fächer ermöglicht innerhalb der Kontexte dieser Fächer eine Neuorientierung’.

Enkele concluderende opmerkingen

Een opmerkelijk verschil met de situatie in Nederland is dat de grotere srw in NRW, behoudens een enkele uitzondering (Slavisch), niet te kampen hebben met een sterke terugloop van de studentenbelangstelling. Daartegenover lijkt het feit dat veel studenten te lang over hun studie doen, een typisch Duits probleem. Duitse studenten staan vaak jarenlang ingeschreven terwijl zij allang een baan hebben en de afronding van hun studie van semester tot semester uitstellen (of eigenlijk al hebben opgegeven). De cijfers over aantallen studenten zijn dus notoir onbetrouwbaar! Terwijl het Nederlandse systeem via hoge collegegelden en studiefinanciering in prikkels tot beperking van de studieduur voorziet, zijn in Duitsland collegegelden geheel onbekend.

In het algemeen staan de ‘Kleine Fächer’ er in NRW aanzienlijk beter voor dan hun Nederlandse equivalenten: de meeste ervan worden aan twee of meer universiteiten gedoceerd; slechts een zestal ervan (Afrikanistiek, Assyriologie, Hittitologie, Keltologie, Koptologie en Koreanistiek) zijn in beide landen unica. Als men bedenkt dat ook in andere bondslanden opleidingen en/of voorzieningen voor de KL bestaan (voor een studie als Indologie kan de student kiezen uit een 25-tal complete opleidingen, verspreid over de Bondsrepubliek), valt de vergelijking nog meer in het nadeel van Nederland uit. Het wetenschappelijke en culturele belang van de unica wordt in het rapport van de ‘Expertenrat’ onderstreept. Van opheffing is nergens sprake.

Op het punt van de wenselijkheid van samenwerking en concentratie – maar dit altijd in het kader van het bondsland Noordrijn-Westfalen – en de noodzaak van competitie biedt het gedachtengoed van de ‘Expertenrat’ interessante aanknopingspunten met de in dit advies geformuleerde ideeën.

Verenigd Koninkrijk

Hoe staat het met de studie van vreemde talen in een land waar de landstaal tegelijk een wereldtaal is? Een uitvoerig antwoord op deze vraag is te vinden in een in 1990 uitgebracht rapport van de Nuffield Foundation: *Languages: the Next Generation*. De Nuffield Foundation is een onafhankelijke stichting die zich bezighoudt met het onderzoek van maatschappelijke vraagstukken. Doel van de ‘Nuffield Languages Inquiry’ was het bepalen – in de vorm van een verantwoorde schatting – van de nationale behoefte aan competentie in talen over de komende twintig jaar. In het bedrijfsleven is geleidelijk het besef doorgedrongen dat de linguïstische geborneerdheid die traditioneel gepaard gaat met het spreken van een wereldtaal op gespannen voet staat met de Britse economische en politieke ambities. Wil Groot-Brittannië zich op de Europese en buiten-Europese markten kunnen handhaven, dan zal het kenners van continentaal-Europese en niet-westerse talen moeten opleiden.

Het onderzoek van de Nuffield Foundation vond zijn aanleiding in bezorgdheid over een sterk afnemende belangstelling voor universitaire taalstudies. In het middelbaar onderwijs stoppen negen van de tien studenten tijdens hun zestiende jaar met het leren van een vreemde taal. ‘The study of a language post-16 is seen purely as a route to a specialist language degree rather than as a life skill.’ Het aantal leerlingen dat een vreemde taal (meestal Frans) in het eindexamenpakket (A-level) kiest blijkt sinds 1992 met meer dan 15% te zijn gedaald. In 1997 bleek slechts 6% van de leerlingen een vreemde taal in het eindexamenpakket (A-level) te hebben.

De gevolgen hiervan voor de universitaire talenstudies zijn niet minder dan rampzalig: de meeste universitaire talenopleidingen zijn in een deficit-situatie komen te verkeren. Vele ervan worden bedreigd met ingrijpende reducties van staf en materiële voorzieningen of zelfs met opheffing. In het recente verleden zijn weliswaar extra-middelen ter beschikking gekomen ter stimulering van de studies van Chinees en Japans, maar voor grote talen als Arabisch en Portugees zijn bijzondere maatregelen uitgebleven. ‘As a result, national capability in many African, Asian and East-European languages is now extremely fragile, even in the small number of specialist institutes which have historically been the national centres of expertise. The current piecemeal approach to funding languages is inadequate’.

Geconfronteerd met deze situatie pleiten de samenstellers van het Nuffield rapport voor een nationale strategie voor de studie van talen in het hoger onderwijs, met als doel de volle breedte van het spectrum aan voorzieningen voor talenstudies te handhaven en de opleiding van een adequaat aantal specialisten te waarborgen.

Financiering van ‘minority subjects’

Na dit op de toekomst gerichte pleidooi, de huidige praktijk. In het Verenigd Koninkrijk geschiedt de toekenning van financiële middelen voor universitair onderwijs en onderzoek door een viertal raden. Voor Engeland is dit de Higher Education Funding Council (HEFCE); overeenkomstige ‘councils’ zijn werkzaam voor Schotland, Wales en Noord-Ierland. Voor grote en middelgrote studierichtingen wordt de omvang van de bekostiging bepaald op grond van

een formule waarin onder meer het aantal studenten, de omvang van het gegeven onderwijs en het aantal afgelegde examens worden verrekend. Daarnaast bestaat een bijzondere financiering ('special funding') voor zogenaamde 'minority subjects', dat wil zeggen voor studies die structureel niet genoeg studenten trekken om op basis van de zojuist genoemde formule gefinancierd te kunnen worden. Voor deze vorm van financiering van 'minority subjects' beschikt de HEFCE over een budget van 5 miljoen pond per jaar, in welk bedrag een speciale subsidie aan de Londense 'School of Oriental and African Studies' ('in recognition of its position as a small specialist institution with an exceptional concentration of rare and minority subjects' is begrepen.

Voorwaarden om als 'minority subject' voor deze bijzondere financiering in aanmerking te komen zijn onder meer de volgende:

(1) het moet gaan om een studie waarvoor zich in het gehele Verenigd Koninkrijk op één tijdstip minder dan 100 studenten hebben ingeschreven. In vele gevallen zal dit aantal veel lager zijn ('at the extreme there might be only one or two students enrolled in total in a five-year period').

(2) er zijn redelijkerwijs geen alternatieve financieringsbronnen aanwezig. De instelling zou genoodzaakt zijn de voorziening op te heffen indien geen speciale financiering wordt verkregen.

(3) zonder bijzondere financiering zou het voortbestaan van het betrokken studievak in het Verenigd Koninkrijk in gevaar komen.

(4) Het voortbestaan van het studievak is in het nationaal belang. Dit laatste wordt bepaald door de vereisten van de diplomatie ('this covers the full range of UK interests, influence and commitments overseas'), of/en door de behoeften van bedrijfsleven en handel ('knowledge of local languages and cultures') of/ en – ten slotte – door de noodzaak tot behoud van academische veelzijdigheid ('maintaining the balance and breadth of discipline expertise').

Om voor bijzondere financiering in aanmerking te komen moet een aanvraag bij de HEFCE worden ingediend. Deze aanvraag wordt door een commissie van deskundigen beoordeeld.

Studies die tijdens het academische jaar 2000-2001 bijzondere financiering hebben verworven zijn onder meer de volgende:

Ancient Near Eastern Studies	Hungarian
Aramaic overlapping with Akkadian and Syriac	Icelandic Studies
Armenian	Korean
Assyriology	Medieval Latin
Byzantine and Ottoman Studies	Modern Greek
Caribbean Studies	Mongolian
Catalan overlapping with Iberian Studies	Palaeography
Celtic Studies	Persian
Czech with Slovak	Polish
Danish	Sanskrit
Egyptology	Serbo-Croat
Hindi	Turkish
	West African Studies

Besluit

Tracht men een balans op te maken van de voornaamste overeenkomsten en verschillen, dan moet allereerst nogmaals worden gewezen op de diepgaande verschillen in inrichting en bekostiging van het wetenschappelijk onderwijs in de vier betrokken landen. Tegenover het Duitse systeem zonder collegegelden, zonder universitair toelatingsexamen en zonder beperkte studieduur staat het Britse met vaak forse collegegelden, een zorgvuldige selectie ‘aan de poort’ en een strak beperkte studieduur. Het Vlaamse en het Nederlandse systeem hebben, zij het met aanzienlijke onderlinge verschillen, zowel met het Duitse als met het Britse systeem trekken gemeen.

Opvallend is dat het probleem van de dalende belangstelling voor (sommige) talenstudies waarmee zowel de Nederlandse als de Britse universiteiten worden geconfronteerd, zich in Noordrijn-Westfalen en in Vlaanderen niet of in veel mindere mate lijkt voor te doen. Bestudering van de gegevens van de hierboven besproken ‘Nuffield Languages Inquiry’ levert aanwijzingen op dat de slinkende interesse voor talenstudies althans ten dele een gevolg is van het systeem van keuzepakketten bij de eindexamens in het secundaire onderwijs (vwo in Nederland).

In alle vier landen is men zich bewust van de grote wetenschappelijke en culturele betekenis van de ‘kleine letteren’, maar ook van hun kwetsbaarheid in het huidige universitaire klimaat. Zowel in Noordrijn-Westfalen als in Vlaanderen (en in Nederland) wordt gestreefd naar consolidatie door middel van concentratie en samenwerking tussen universiteiten. Hierbij wordt veel belang gehecht aan differentiatie van het onderwijsaanbod in gevallen waarin een vak aan twee universiteiten wordt gedoceerd. De traditionele, uitsluitend op taal- en letterkunde gerichte opzet krijgt dan een tegenhanger in de vorm van een studie van taal en cultuur, ofwel een zogenaamde area-studie die ook componenten uit andere wetenschapsgebieden bevat.

Alleen Nederland en het Verenigd Koninkrijk kennen een systeem van bijzondere financiering ter bekostiging of handhaving van studies met structureel geringe studentenaantallen. De wijze van bekostiging verschilt echter wezenlijk. In Nederland wordt van overheidswege een globaal bedrag ter bescherming en consolidatie van de Kleine Letteren aan de ‘lump sum’ ten behoeve van de universiteiten toegevoegd. In het Verenigd Koninkrijk loopt de financiering via een centraal verdelingsorgaan, voor Engeland de HEFCE. De instellingen solliciteren op basis van ingediende plannen naar een toekenning van middelen ten behoeve van ‘minority subjects’.

Categorie A: De 'unica', voorzieningen (opleidingen resp. specialisaties) die door slechts één faculteit worden aangeboden

Studenteninstroom

Talen en Culturen van Japan (UL) Japans

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						35	34	40										35	34	40	-2,9	17,6

Talen en Culturen van China (UL) Chinees

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						41	32	36										41	32	36	-22,0	12,5

Talen en Culturen van Zuid-oost Azië en Oceanië (UL) Indonesisch

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						25	12	10										25	12	10	-52	-16,7

Egyptische Taal en Cultuur (UL) Egyptisch/Koptisch

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						2	12	12										2	12	12	500	0

Talen en Culturen van Afrika (UL) Swahili

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						6	7	9										6	7	9	16,7	28,6

Talen en Culturen van Zuid en Centraal Azië (UL) Hindi/Tamil/Sanskrit/Tibetaans

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
						5	6	5										5	6	5	20	-16,7

Finoegrische Talen en Culturen (RUG)

KUN		RUG		UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
Fins			6	5														6	5			
Hongaars			1	1														1	1			
Totaal			7	6	8													7	6	8	-14,3	33,3

Categorie B: Voorzieningen (opleidingen resp. specialisaties) die niet tot het aanbod van elke Nederlandse letterenfaculteit behoren doch aan tenminste twee universiteiten aanwezig zijn

Italiaanse Taal en Cultuur (UL, UU, UVA)

	KUN			RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995
							25	13	19	15	12	19	34	23	34				74	48	72	-35,1	50		

Slavische Talen en Culturen (RUG, UL, UVA). Pools, Tsjechisch en Servisch/Kroatisch behoren tot de unica

	KUN			RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage				
	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
Russisch				24	13		25	15					14	8					63	36						
Pools													6	3					6	3						
Tsjechisch													6	3					6	3						
Servisch/Kroatisch													6	3					6	3						
Totaal				24	13	5	25	15	14				32	17	17				81	45	36	-44,4	-20			

Scandinavische Talen en Culturen (RUG, UVA). Deens behoort tot de unica

	KUN			RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage				
	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
Zweeds				22	11								10	8					32	19						
Noors				9	5								5	4					14	9						
Deens													2	1					2	1						
Totaal				31	14	13							17	13	14				48	27	27	-43,8	0			

Friese Taal en Letterkunde (RUG, UVA)

	KUN			RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage				
	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
				0	0	1							0	1	0				0	1	1	100			100	0

Nieuwgriekse Taal en Cultuur (RUG, UVA)

	KUN			RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage			
	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995
				7	2	0							12	5	7				19	7	7	-63.2	0		

Categorie C: Voorzieningen (opleidingen, resp. specialisaties) die vanwege hun cultureel en/of economisch belang thans tot het aanbod van nagenoeg elke Nederlandse letteren faculteit behoren

Griekse en Latijnse Taal en Cultuur (KUN, RUG, UL, UVA, VU)

KUN		RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage					
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
15	15	21	15	13	8	27	32	33				17	11	7	5	16	9	79	87	78	10,1				-10,3

Duitse Taal en Cultuur (KUN, RUG, UL, UU, UVA, VU)

KUN		RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage					
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
36	15	17	36	17	11	26	5	9	17	9	9	21	9	7	6	4	4	142	59	57	-58,5				-3,4

Arabisch, Perzische en Turkse Talen en Culturen (UL, UU). (Perzisch behoort tot de unica)

KUN		RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage					
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
Arabisch						26	20		10	7								36	27						
Turks						5	3		4	2								9	5						
Perzisch						0	2											0	2						
Totaal						31	25	23	14	9	17							45	34	40	-24,4				17,6

Semitische Talen en Culturen (UL, UVA, VU)

KUN		RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage					
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
Arabisch												11	7					11	7						
Hebreeuws						2	4					3	2		2	1		7	7						
Aram/Syr						0	1											0	1						
Ugaritisch						0	1								0	0		0	1						
Assyrisch						0	1	2							2	0		2	1						
Totaal						2	7	4				14	9	11	4	1	0	20	17	15	-15				-11,8

Talen en Culturen van het Nabije en Midden Oosten (KUN, RUG)

KUN		RUG			UL			UU			UVA			VU			Totaal			Percentage						
1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000	
Arabisch	12	7		6	3														18	10						
Hebreeuws				9	5														9	5						
Aram/Syr				0	0														0	0						
Assyrisch				0	0														0	0						
Totaal	12	7	7	15	8	4													27	15	11	-44,4				-26,7

Totaal Kleine Letteren

1995	2000	2001	2000-1995	2001-2000
678	458	483	-32,4	5,5

Literatuur

Baby Krishna, Rapport van de Adviescommissie Kleine Letteren ('Commissie-Staal'). Januari 1991.

Consolidatie van de Kleine Letteren: beleidsvoornemens en uitwerking. Convenant, gesloten tussen de Minister van oc&w, een zestal universiteiten, NWO en de KNAW (Zoetermeer 1992).

Convenant Letteren 2000+: nadere aanvulling, toelichting en uitwerking (Utrecht: VSNU, september 2001). Aan dit Convenant gingen enkele documenten vooraf: *Letteren 2000+: Nieuwe afspraken in het kader van het Letterenconvenant* (Juni 1999) en *Letteren 2000+: Nadere uitwerking aangeboden aan de ccl-rectoren* (Amsterdam, november 1999) en *Verslagen Subcommissie Letterenconvenant 2000+* (Utrecht: VSNU, april 2001).

Delft, Dirk van: *De wijde wereld van de Kleine Talen: 25 portretten* (Amsterdam: Bulaaq, 1998).

Evaluatie van de uitvoering van het Convenant ter Consolidatie van de Kleine Letteren. Rapport van de Evaluatiecommissie Kleine Letteren van de KNAW ('Commissie-Zürcher') (Amsterdam, augustus 1995).

Expertenrat im Rahmen des Qualitätspakts [Landesregierung Nordrhein-Westfalen]. *Abschlussbericht* (Münster, februari 2001).

Geesteswetenschappen in Nederland en Vlaanderen. [Rapport van de] Nederlands-Vlaamse Expertgroep Geesteswetenschappen (Zoetermeer: Ministerie van oc&w, juli 1997).

Languages: the Next Generation. The final report and recommendations of the Nuffield Languages Inquiry (London: Nuffield Foundation, 1998).

Men weegt Kaneel bij 't lood. [Rapport van de] Commissie Toekomst van de Geesteswetenschappen] ('Rapport-Vonhoff', ook aangeduid als 'Kaneelrapport') (Utrecht, februari 1995).

Nischen der Forschung? Zur Situation und Perspektive der Kleinen Fächer in Deutschland. Herausgegeben von der Union der Deutschen Akademien der Wissenschaften / Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig (Mainz, 2000).

Ontwerp Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP) 1990: Feiten en cijfers ('s-Gravenhage: Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, 1989).

Optimalisering universitair aanbod in Vlaanderen ('Rapport-Dillemans') (Leuven, 1998).

Research School for Asian, African, and Amerindian Studies (CNWS): Application for Continuation of Research School Status (Leiden: Universiteit Leiden, 1998).

Tegen de stroom. Nota van de Commissie Geesteswetenschappen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (Amsterdam: KNAW, 1989).

Where Are We Going With Languages? Consultative Report of the Nuffield Languages Inquiry (London: Nuffield Foundation, 1998).

Zürcher, E. en T. Langendorff: *The Humanities in the Nineties. A view from the Netherlands* (Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger, 1990).